

Rechtbank Den Haag

Zaaknummer: C/09/571932 2019/379
Zitting: 1 december 2020

PLEITNOTITIE het openingspleidooi (1)

inzake:

1. Vereniging Milieudefensie

zowel voor zichzelf, als in haar hoedanigheid van procesgevolmachtigde en vertegenwoordiger van de mede-eisers die zijn vermeld op **bijlage A**, welke bijlage aan de dagvaarding is gehecht en daar deel van uitmaakt, gevestigd te Amsterdam;

2. Stichting Greenpeace Nederland,
gevestigd te Amsterdam;

3. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, gevestigd te Harlingen;

4. Stichting ter bevordering van de Fossilvrij-beweging, gevestigd te Amsterdam;

5. Stichting Both ENDS, gevestigd te Amsterdam;

6. Jongeren Milieu Actief, gevestigd te Amsterdam;

7. Stichting ActionAid, gevestigd te Amsterdam

Eisers

Hierna ook te noemen: "Milieudefensie c.s."

Advocaten: mr. R.H.J. Cox
mr. D.M.J. Dexters
mr. A.J.M. van Diem
mr. S.J. Keuls

Contra

Royal Dutch Shell plc

Gevestigd te 's Gravenhage

Gedaagde

Advocaten: mr. D. Horeman
mr. J. de Bie Leuveling Tjeenk,
mr. N.H. van den Biggelaar

PAULUSSEN
ADVOCATEN

Openingspleidooi

Edelachtbaar college,

1. Onder leiding van de Vereniging Milieudefensie, hebben zeven non-gouvernementele organisaties en ruim 17.000 individuele burgers in april 2019 de vennootschap Royal Dutch Shell gedagvaard voor uw rechtbank.
2. De gedaagde vennootschap Royal Dutch Shell is gezeteld in Den Haag en staat aan het hoofd van de internationale Shell groep, een groep van ruim duizend vennootschappen die op een gecoördineerde en geïntegreerde manier actief zijn op de mondiale olie- en gasmarkt. Onder leiding van Royal Dutch Shell houdt de Shell groep zich wereldwijd voornamelijk bezig met de exploratie, de productie, de raffinage, de marketing en de inkoop en verkoop van olie en gas.
3. De Shell groep is met haar bedrijfsactiviteiten en de verkoop van fossiele brandstoffen jaarlijks verantwoordelijk voor ongeveer 1,2% van de wereldwijde industriële broeikasgasemissies. Daarmee is de jaarlijkse emissieomvang van de Shell groep substantieel groter dan de emissies van de gehele Nederlandse samenleving – dus substantieel groter dan de emissies van alle Nederlandse bedrijven en alle Nederlandse burgers bij elkaar opgeteld.
4. De Shell groep is qua uitstoot van CO₂-emissies de elfde grootste industriële vervuiler in de wereld. Het bedrijf behoort tot de selecte groep van 25 multinationale bedrijven die de afgelopen 30 jaar meer dan de helft van de wereldwijde industriële broeikasgasemissies hebben veroorzaakt. De emissieomvang die verbonden is aan de Shell groep doet er mondiaal gezien daarom toe, en doet er zelfs aanzienlijk meer toe dan de emissieomvang van Nederland.¹
5. Royal Dutch Shell geeft niet alleen leiding aan een van de grootste vervuilende organisaties in de wereld, zij is ook voornemens ervoor te zorgen dat de Shell groep een van de grootste vervuilers ter wereld blijft. Tot 2030 wil Royal Dutch Shell dat de Shell groep nog substantieel blijft groeien in de olie- en gasproductie. Het daarmee gemoeide investeringsbeleid is zo omvangrijk dat de Shell groep samen met de Amerikaanse olie- en gasmultinational ExxonMobil, de mondiale ranglijst aanvoert van grootste investeerders in nieuwe olie- en gasvelden over de periode tot 2030.²
6. Het huidige en voorgenomen concernbeleid van Royal Dutch Shell is naar de mening van de eisende partijen buitengewoon gevaarzettend en desastreus. Het concernbeleid verhoudt zich namelijk op geen enkele manier met de mondiale klimaatdoelstelling om, ter bescherming van de mensheid, de menselijke leefomgeving en de natuur, een gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.

---

1 Dagvaarding par. 552

2 Akte van 6 november 2020 par. 29

Wil de mensheid en de menselijke leefomgeving tegen de ernstige gevolgen van een gevaarlijke klimaatverandering beschermd kunnen worden, dan zullen in de periode tot 2030 de mondiale broeikasgasemissies zeer drastisch moeten dalen, zelfs bijna moeten halveren.³

7. Het concernbeleid van Royal Dutch Shell staat haaks op deze mondiale klimaatdoelstelling en draagt daarmee bij aan de verwezenlijking van een groot gevaar voor de mensheid, de mensenrechten, de toekomstige generaties, het milieu en de natuur. De eisende partijen concluderen daarom dat het concernbeleid van Royal Dutch Shell op ramkoers ligt met de mondiale klimaatdoelstelling. Daar komt bij dat Royal Dutch Shell tevens een remmende invloed heeft op het klimaatbeleid van vele nationale staten, een onderwerp waarover ik straks nog kom te spreken.
8. Vanwege de enorme gevaren die Royal Dutch Shell aldus in het leven roept, stellen de eisende partijen dat Royal Dutch Shell onrechtmatig jegens hen handelt. Zij hebben uw rechtbank daarom verzocht om een einde te maken aan deze door Royal Dutch Shell gecreëerde gevaarlijke, schadelijke en als onrechtmatig aan te merken toestand.
9. De ontstane onrechtmatige toestand moet volgens de eisende partijen worden geadresseerd en opgeheven via een door de rechtbank aan Royal Dutch Shell op te leggen gebod tot emissiereductie. Dat rechterlijk gebod zal als resultaat moeten hebben dat Royal Dutch Shell per 2030 de CO₂-emissies van de onder haar gezag staande Shell groep drastisch zal hebben teruggebracht. Een concernorganisatie die zo'n belangrijke invloed heeft op het verloop van de mondiale CO₂-emissies draagt daarvoor, gelet op de enorme gevaren die daarmee gepaard gaan, ook een individuele en juridisch afdwingbare verantwoordelijkheid.
10. De eisende partijen stellen dat deze drastische per 2030 door Royal Dutch Shell te bereiken emissiereductie nodig is om de centrale mondiale doelstelling van het VN Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord te kunnen halen. De centrale doelstelling van het VN Klimaatverdrag uit 1992 is het stabiliseren van de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer op een niveau waarop gevaarlijke menselijk verstoring van het klimaatsysteem wordt voorkomen. Het VN Klimaatverdrag verduidelijkt dat met het voorkomen van een gevaarlijke menselijke verstoring van het klimaatsysteem, verzekerd moet worden dat de voedselproductie niet in gevaar komt, dat ecosystemen zich op natuurlijke wijze kunnen aanpassen aan klimaatverandering en dat een duurzame economische ontwikkeling mogelijk blijft. Dit alles zowel in het belang van de huidige als de toekomstige generaties van de mensheid.⁴
11. In het Parijs Akkoord van 2015, dat een aanvulling vormt op het VN Klimaatverdrag, is verduidelijkt wat voor het voorkomen van die gevaarlijke menselijke verstoring van het klimaatsysteem nodig is. Nodig is dat de concentratie broeikasgassen in de atmosfeer beperkt wordt tot een zodanig niveau dat de gemiddelde opwarming van de aarde tot ruim onder de 2°C beperkt blijft en bij voorkeur tot 1,5°C omdat dit de risico's en de gevolgen van klimaatverandering aanzienlijk zal beperken.⁵

---

3 Dagvaarding hoofdstuk XI

4 Zie VN Klimaatverdrag onder artikel 2 en 3 (productie 96)

5 Zie Parijs Akkoord, artikel 2 (productie 145)

12. Naar de mening van de 196 bij het VN Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord aangesloten staten, is het op basis van de best beschikbare (IPCC) wetenschap noodzakelijk om deze temperatuurdoelstelling van Parijs te halen. Dit zodat het met klimaatverandering gepaard gaande gevaar beteugeld kan worden tot een niveau waarbij de voedselproductie, de ecosystemen en een duurzame economische ontwikkeling beschermd blijven ten behoeve van de huidige en toekomstige generaties. Het Parijs Akkoord stelt aanvullend dat het halen van deze temperatuurdoelstelling eveneens noodzakelijk is om de armoede in de wereld te kunnen uitbannen.⁶
13. Voor ieder mens geldt het fundamenteel belang van een leefbare leefomgeving. Zonder leefbare leefomgeving kan ook geen sprake zijn van het genot van de onvervreembare mensenrechten zoals het recht op leven, het recht op water en voedsel en het recht op een ongestoord en gezond gezinsleven. Dat zijn fundamentele waarden en belangen die in meerdere mensenrechtelijke verdragen zijn vastgelegd. Gevaarlijke klimaatverandering tast deze en andere fundamentele waarden en belangen in vele facetten aan. Om dat te voorkomen is het van cruciaal belang dat de temperatuurdoelstelling van Parijs wordt gerealiseerd.
14. Met het VN Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord is daardoor een universeel gedragen en geaccepteerde veiligheidsnorm tot stand gekomen ter bescherming van mens en milieu, een veiligheidsnorm die zowel het algemeen belang beoogt te beschermen als het individuele belang. Het algemeen belang en het individueel belang vorderen daarom het voorkomen van een gevaarlijke klimaatverandering, door de mondiale opwarming van de aarde tot ruim onder de 2°C te beperken en bij voorkeur te beperken tot 1,5°C.
15. Deze universeel gedragen en geaccepteerde veiligheidsnorm heeft naast een juridische betekenis tussen de verdragsstaten ook een verder reikende feitelijke betekenis. De wereldgemeenschap heeft immers met de temperatuurdoelstelling op basis van wetenschappelijke bevindingen een gevarengrens vastgesteld die in het belang van mens en milieu niet overschreden mag worden. Die feitelijke universele vaststelling omtrent de gevarengrens die niet overschreden mag worden, roept naar de mening van eisers niet alleen verplichtingen in het leven voor statelijke partijen zoals de Nederlandse Staat maar ook voor niet-statale partijen zoals Royal Dutch Shell.
16. Zoals al in de dagvaarding is toegelicht, is Royal Dutch Shell goed bekend met de gevarengrens en haar uitzonderlijke rol in de veroorzaking van het gevaar dat vermeden moet worden. Zij heeft desondanks tot op heden haar concernbeleid niet in lijn gebracht met deze universeel aanvaarde veiligheidsnorm. Zij is ook niet voornemens dit uit eigen beweging te doen, zoals zij jaar op jaar tijdens haar aandeelhoudersvergaderingen laat weten (laatstelijk nog tijdens de aandeelhoudersvergadering van 2020).⁷ Dat is de aanleiding en beweegreden dat de ruim 17.000 burgers en de zeven eisende non-gouvernementele organisaties met hun rechtsvorderingen opkomen tegen het gevaar dat Royal Dutch Shell met haar concernbeleid creëert. Eisers menen dat Royal Dutch Shell een verplichting heeft de universeel vastgestelde gevarengrens in acht te nemen ter bescherming van alle algemene en bijzondere belangen die

---

⁶ Zie VN Klimaatverdrag onder artikel 2 en 3 (productie 96) en Parijs Akkoord artikel 2 (productie 145)

⁷ Producties 316 en 317

door het gevaar van klimaatverandering worden bedreigd. De individuele burgers komen tegen dat gevaar op vanwege hun eigen belang en de zeven non-gouvernementele organisaties doen dat vanwege het algemeen belang.

17. Voor wat betreft deze zeven non-gouvernementele organisaties gaat het om vijf natuur- en milieuorganisaties en twee humanitaire hulporganisaties. Naast de Vereniging Milieudefensie als leidende partij, betreft het voor wat betreft de natuur- en milieuorganisaties achtereenvolgens: de Stichting Greenpeace Nederland; de Stichting ter bevordering van de Fossilvrij-beweging; de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee en de vereniging Jongeren Milieu Actief. Voor wat betreft de twee humanitaire hulporganisaties gaat het om de Stichting ActionAid en de Stichting Both Ends.
18. Naar de mening van eisers komt aan het niet in acht nemen door Royal Dutch Shell van de mondiale temperatuurdoelstelling als een universeel geldende veiligheidsnorm, naar nationaal recht juridische betekenis en rechtsgevolg toe. Die juridische betekenis geldt zowel in de context van de in artikel 162 Boek 6 BW verankerde maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm als in de context van het mensenrechtenrecht.
19. Dat deze internationale veiligheidsnorm naar nationaal recht verplichtingen met zich mee kan brengen, is reeds in de Urgenda zaak tegen de Nederlandse staat uitgemaakt. Van groot belang is daarbij vast te stellen dat het in die zaak aan de Staat opgelegde gebod van een 25% emissiereductie per 2020, niet voortkomt uit een harde verdragsrechtelijke verplichting. Nergens in het VN Klimaatverdrag en nergens in de beslissingen van de jaarlijkse VN klimaatconferenties staat dat Nederland zich jegens de andere staten committeert tot die reductie van minimaal 25%. Wel is door Nederland en andere staten erkend dat vanuit wetenschappelijk perspectief een dergelijke minimale bijdrage nodig zou zijn om een geloofwaardige bijdrage te leveren aan de mondiale temperatuurdoelstelling.
20. Ook al is de 25% reductie per 2020 dus geen verdragsrechtelijke verplichting voor de Staat, in het licht van de mondiale norm om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen, is de Staat naar nationaal recht toch verplicht deze minimale bijdrage te leveren. De veroordeling van de Staat komt voort uit het samenspel van enerzijds de universele erkenning van de temperatuurdoelstelling als internationale veiligheidsnorm om de verwezenlijking van groot feitelijk gevaar te voorkomen en anderzijds het brede besef dat alleen met een minimale reductie van 25% in 2020 door de Staat op een proportionele manier wordt bijgedragen aan het voorkomen van dat groot feitelijk gevaar.
21. Het feit dat er universele consensus bestaat over de veiligheidsnorm die niet geschonden mag worden teneinde ernstige schade aan mens en milieu te voorkomen, heeft naar nationaal recht dus zelfstandige juridische betekenis en die is er door zowel de rechtbank als het gerechtshof en de Hoge Raad aan toegekend. Die zelfstandige betekenis heeft vervolgens concrete invulling gekregen door toepassing van de best beschikbare en breed erkende wetenschappelijke bevindingen over wat per 2020 aan reductiepercentages bereikt zou moeten worden.

22. Eisers menen dat de universeel geldende veiligheidsnorm om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen, naar nationaal recht niet alleen zelfstandige betekenis heeft voor de juridische verplichtingen van de Nederlandse staat, maar ook voor een partij als Royal Dutch Shell. Dat Royal Dutch Shell geen nationale staat is en dus niet is aangesloten bij het VN Klimaatverdrag of het Parijs Akkoord, is in dat verband niet maatgevend. Dat heeft enerzijds te maken met de hiervoor besproken feitelijke betekenis van de universele veiligheidsnorm en anderzijds met het feit dat voor Royal Dutch Shell evengoed als voor de Nederlandse staat kan worden vastgesteld dat zij aan alle kerncriteria voldoet die relevant zijn voor het kunnen vaststellen van aansprakelijkheid uit hoofde van onrechtmatige daad in relatie tot het mondiale klimaatgevaar. Maatgevend is dat die kerncriteria tonen dat Royal Dutch Shell een belangrijke en zelfs uitzonderlijke positie en verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van zowel het veroorzaken als het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.
23. In dat verband hebben eisers er in de dagvaarding op gewezen (par. 41 e.v.) dat zij van mening zijn dat uit de Urgenda zaak kan worden afgeleid dat van zowel een publieke als een private partij in relatie tot het mondiale klimaatprobleem een hoge mate van zorgvuldigheid kan worden gevergd indien die betreffende partij aan een vijftal kerncriteria voldoet, te weten:
- (i) dat die partij al langere tijd goed bekend is met de grote gevaren en risico's van klimaatverandering;
  - (ii) dat die partij een voldoende substantieel aandeel heeft in de mondiale emissies, althans voor dit mondiale aandeel een bepaalde verantwoordelijkheid draagt;
  - (iii) dat die partij het in zijn macht heeft om daadwerkelijk controle uit te oefenen over de betreffende emissies;
  - (iv) dat die partij een belangrijke rol heeft in de transitie naar een duurzame samenleving;
  - (v) dat die partij doeltreffende reductiemaatregelen kan treffen zonder het onmogelijke te moeten doen;
24. Royal Dutch Shell voldoet als partij aan al deze vijf criteria, zelfs meer nog dan de Nederlandse staat. Er zijn niet veel commerciële private partijen in de wereld waarvan gezegd kan worden dat zij direct en indirect verantwoordelijk zijn voor een grotere bijdrage aan de mondiale emissies dan de Nederlandse staat, maar Royal Dutch Shell is er daar een van. Er zijn ook niet veel bedrijven in de wereld waarvan gezegd kan worden dat ze een grotere individuele invloed hebben op de mondiale energietransitie dan Royal Dutch Shell. Bovendien heeft Royal Dutch Shell een directere controle over de aan haar groep en haar producten verbonden CO₂-emissies dan die welke de Nederlandse Staat heeft over de emissies van de Nederlandse samenleving. Daarnaast weet Royal Dutch Shell al heel lang van de grote gevaren die aan klimaatverandering verbonden zijn en weet zij al even lang hoe belangrijk haar rol is in het voorkomen van dit gevaar. Ook is Royal Dutch Shell in staat om doeltreffend een alternatieve koers te varen die in lijn is met de Parijsdoelstelling en zonder dat ze daarbij het onmogelijke moet doen. Wat voor Royal Dutch Shell nodig is te doen om in lijn met de Parijsdoelstelling te handelen, is op basis van best beschikbare en breed gedragen wetenschappelijke bevindingen eveneens goed vast te stellen.

25. Deze vijf criteria en andere relevante aspecten zullen in dit meerdaagse pleidooi nog de revue passeren en zijn in de basis ook al behandeld in de dagvaarding en de akte van 6 november jongleden. Voor dit openingspleidooi wil ik mij echter beperken tot een aantal aspecten dat, in het licht van het verweer van Royal Dutch Shell, in aanvulling op de dagvaarding eerst toegelicht moet worden. Het is nodig deze aspecten nu te verduidelijken zodat er een voldoende logische basis is voor de volgende delen van het pleidooi.
26. Het betreft dan ten eerste het nader bewijs voor het derde hiervoor genoemde criterium, namelijk dat Royal Dutch Shell controle heeft over de emissieomvang van haar groep. Daarbij zal ik ook komen te spreken over de wijze waarop Royal Dutch Shell blijkens haar eigen documentatie de bedrijfsbelangen en de algemene belangen tegen elkaar afweegt. Het zal blijken dat die gemaakte risicoafwegingen en de wijze waarop Royal Dutch Shell vervolgens acteert, haar belangrijke en uitzonderlijke rol in de energietransitie onderstrepen en het eens temeer rechtvaardigen en noodzakelijk maken dat aan RDS een gebod tot emissiereductie wordt opgelegd.
27. Ten tweede wil ik in dit openingspleidooi verduidelijken dat de Verenigde Naties en de 196 landen die bij het VN Klimaatverdrag zijn aangesloten, uitdragen dat de hulp van belangrijke niet-statelijke actoren zoals Royal Dutch Shell belangrijk is om de Parijsdoelstelling te kunnen halen. In de komende 10 jaar moeten de wereldwijde emissies met bijna 50% althans zeer substantieel worden teruggebracht. Een enorme opgave dus. Als belangrijke bedrijven als Royal Dutch Shell niet zelf proactief in lijn met de Parijsdoelstelling gaan handelen, dan zal de transitie in het komende decennium, het allerbelangrijkste decennium van de gehele reductieopgave richting het mondiale netto nulpunt, waarschijnlijk niet kunnen slagen. Nationale staten kunnen deze opgave niet alleen aan en spreken dat ook uit.
28. Alle overige belangrijke onderwerpen zullen in de andere delen van het meerdaags pleidooi aan de orde komen en die zullen de noodzaak tot het verzochte gebod verder verduidelijken.
29. Ik zal vanaf nu Royal Dutch Shell afkorten tot RDS en de Royal Dutch Shell groep afkorten tot de Shell groep. De zeven non-gouvernementele organisaties die voor het algemeen belang optreden zal ik tezamen aanduiden als "NGO's". Verder zal ik de eisende partijen gezamenlijk (dus de NGO's en de individuele eisers tezamen) vanaf dit moment voor het gemak veelal aanduiden als Milieudefensie c.s. of Milieudefensie. Ik zal er daarbij voor zorgen dat er bij uw rechtbank geen verwarring kan ontstaan namens wie ik spreek in het geval ik de positie van individuele NGO's of individuele eisers bespreek.
30. Begin ik nu aan het eerste deel van mijn pleidooi dat verduidelijkt waarom het concernbeleid van RDS controlerend en bepalend is voor de emissieomvang van de Shell groep.

RDS bepaalt het klimaat- en transitiebeleid van de Shell groep

31. Dat RDS het hoofd is van de internationale Shell groep en dat zij daarover de centrale leiding heeft, staat niet ter discussie.
32. De Shell groep bestaat volgens opgave van RDS uit ruim 1.100 vennootschappen in tientallen landen. Van deze binnen- en buitenlandse groepsvennootschappen is RDS direct of indirect de uiteindelijk aandeelhouder.⁸
33. RDS heeft verklaard dat zij als de top houdstermaatschappij van de Shell groep direct of indirect een controlerend belang heeft in deze binnen- en buitenlandse vennootschappen die tot de Shell groep behoren.⁹ Vanwege dit controlerend belang kan RDS voor de gehele groep onder meer het algemeen beleid voeren, waaronder het beleid van de groep inzake de energietransitie, zo stelt zij ook zelf.¹⁰ De wijze waarop de Shell groep zich opstelt in de energietransitie is derhalve iets dat op het niveau van RDS wordt bepaald.
34. Verder stelt RDS onder meer voor de gehele Shell groep richtlijnen vast, zoals de door de groepsmaatschappijen te hanteren business principles, en rapporteert RDS over de totale broeikasgasemissies van de Shell groep – zowel over de scope 1 en 2 emissies als over de scope 3 emissies. De rapportage over de totale broeikasgasemissies van de Shell groep vindt door RDS plaats op basis van de richtlijnen van het zogeheten Greenhouse Gas Protocol, dat wereldwijd het meest gebruikte protocol is om CO₂-emissies van bedrijven in kaart te brengen.¹¹
35. Omdat RDS de centrale leiding voert over de internationale Shell groep, in alle groepsmaatschappijen een controlerend belang heeft en dus over de groep overheersende zeggenschap kan uitoefenen, is zij verplicht ieder jaar voor de Shell groep een geconsolideerde jaarrekening op te stellen en van de groepsactiviteiten verslag te doen in haar jaarverslag.¹² Dat doet RDS uiteraard ook. Daaruit volgt dat Shell als groep een economische en organisatorische eenheid is waarover RDS de leiding voert.
36. Een groot deel van ieder jaarverslag van RDS wordt gevormd door het zogeheten Strategic Report van RDS. Dit strategisch rapport wordt voorafgegaan door verklaringen van zowel de voorzitter als de CEO van RDS. Vervolgens wordt uitgebreid uit de doeken gedaan wat de concernstrategie en richting is die RDS met de Shell groep voor ogen heeft. Het strategisch rapport beslaat in het jaarverslag van 2019 – net als in de voorgaande jaarverslagen – ongeveer 100 pagina's.
37. In het strategisch rapport verduidelijkt RDS onder meer welk klimaat- en transitiebeleid zij met de groep voor ogen heeft. Er wordt door RDS ook verslag gedaan van de broeikasgasemissies van de Shell groep.

---

8 Zie o.m. paragraaf 30 van de conclusie van antwoord van RDS

9 Zie o.m. voetnoot 1 van de conclusie van antwoord van RDS

10 Zie o.m. paragraaf 93 van de conclusie van antwoord van RDS

11 Zie o.m. paragraaf 96 van de conclusie van antwoord van RDS en www.ghgprotocol.org

12 Zie o.m. paragraaf 93 van de conclusie van antwoord van RDS

38. Eenzelfde jaarlijkse verslaglegging door RDS over broeikasgasemissies en haar klimaat- en transitiebeleid, is terug te vinden in de duurzaamheidsrapporten van RDS (de Sustainability Reports), op de Shell-website en via het Carbon Disclosure Project waaraan Shell jaarlijks opgave doet.¹³ Het Carbon Disclosure Project is een project gericht op onder andere het transparant maken van emissies van bedrijven.
39. De laatstelijk door RDS gedane opgave aan het Carbon Disclosure Project dateert van 2019. Het laatstelijk gepubliceerde jaarverslag van RDS dateert eveneens van 2019. Beide documenten zijn door Milieudefensie c.s. als productie 315 respectievelijk productie 314 in het geding gebracht. Beide door RDS gepubliceerde documenten geven een gedetailleerder beeld van de centrale leiding en controle die RDS over de Shell groep heeft, in het bijzonder ook in relatie tot haar klimaat- en transitiebeleid.
40. In het vervolg zal ik voor het Carbon Disclosure Project de afkorting CDP gebruiken.
41. In de in 2019 door haar gedane opgave aan het CDP, wordt door Royal Dutch Shell verduidelijkt dat haar CEO eindverantwoordelijk is voor het algehele management van de Shell groep. De CEO is blijkens de opgave de finale autoriteit en heeft de eindverantwoordelijkheid in alle managementzaken, behalve in die zaken welke tot de eindverantwoordelijkheid van het gehele bestuur van RDS behoren of behoren tot het domein van de aandeelhoudersvergadering van RDS.¹⁴
42. In relatie tot klimaatverandering wordt in de CDP opgave aangegeven dat de CEO van RDS de meest senior verantwoordelijke persoon is voor het klimaatbeleid van de Shell groep. De CEO van RDS is daarmee tevens de persoon die het klimaatbeleid en de bijbehorende strategie binnen de Shell groep moet uitvoeren en waarmaken. Ik citeer de CDP opgave van RDS:

*“The CEO is the most senior individual with accountability for climate change. This includes the delivery of Shell’s strategy, e.g. through Shell’s plan’s – as announced in December 2018 –to set short-term targets for reducing the Net Carbon Footprint of the energy products it sells [..].”*¹⁵
43. De korte termijn doelen inzake de Net Carbon Footprint van de Shell producten waarover RDS in dit citaat spreekt, zijn dezelfde als die welke zij heeft toegelicht in haar conclusie van antwoord.¹⁶ Die emissiereductiedoelen hebben betrekking op de gehele Shell groep, aan welke groep de CEO van RDS leiding geeft.
44. Uit de CDP opgave blijkt dat het klimaatbeleid waarvoor de CEO eindverantwoordelijk is, vastgesteld wordt door het bestuur van RDS. Het bestuur laat zich daarbij adviseren door een zogeheten Board-level committee.¹⁷ Dit aan het RDS bestuur adviserend orgaan draagt de naam Corporate and Social Responsibility Committee, afgekort de CSRC.

---

13 Zie o.m. paragraaf 97 van de conclusie van antwoord van RDS

14 Pagina 4 van de CDP opgave (productie 315)

15 Ibid

16 Zie o.m. par. 101 e.v. van de conclusie van antwoord van RDS

17 Pagina 4 van de CDP opgave (productie 315)

45. Over de rol van de CSRC wordt het volgende gesteld (citaat):

*“The role of the CSRC is to review and advise the Board on Shell’s strategy, policies and performance in the areas of safety, environment, ethics and reputation [...] The topics discussed in depth included personal and process safety, road safety, the energy transition and climate change, Shell’s Net Carbon Footprint ambition, the Company’s environmental and societal license to operate, and its ethics programme.”*¹⁸

46. De onderwerpen energietransitie en klimaatverandering, klimaatbeleid, ethiek en het behoud van een maatschappelijke legitimatie voor de bedrijfsactiviteiten van de Shell groep, staan dus “front and center” op de agenda van het bestuur van RDS. Dit zijn geen bijzaken maar hoofdzaken voor het bestuur.
47. Dat is ook waarom RDS in het jaarverslag van 2019 vermeldt dat het gedijen in de energietransitie en het behouden van een maatschappelijke legitimatie voor haar bedrijfsactiviteiten, twee van de drie centrale pijlers zijn in haar toekomststrategie. De derde centrale pijler is zoveel mogelijk rendement maken, aldus het jaarverslag.¹⁹
48. Kortom: het bestuur van RDS, waar de CEO deel van uitmaakt, stelt dus het klimaat- en transitiebeleid voor de gehele Shell groep vast. Het concernbestuur wordt daarbij geadviseerd door een speciale adviescommissie. Vervolgens is het de taak en de verantwoordelijkheid van de CEO om leiding te geven aan de uitvoering en implementatie van het klimaat- en transitiebeleid binnen de Shell groep.
49. Uiteraard is het zo dat het beleid in operationele zin door de werkmaatschappijen binnen de Shell groep moet worden uitgevoerd en geïmplementeerd. Dat is het evidente verschil tussen de activiteiten van een holdingmaatschappij enerzijds en de onder haar leiding, toezicht en controle functionerende werkmaatschappijen anderzijds.
50. Dat doet echter niet af aan de realiteit dat de eindverantwoordelijkheid voor het algemeen en strategisch beleid van de Shell groep, waaronder het beleid ter zake de energietransitie en het klimaat, berust bij het bestuur en de CEO van RDS. Het moge ook voor zich spreken dat degene die namens RDS de eindverantwoordelijkheid draagt voor de uitvoering van het door RDS vastgestelde groepsbeleid, ook in de positie verkeert om dit beleid geïmplementeerd te krijgen binnen de groep. Dat volgt ook uit het controlerend belang dat RDS direct en indirect over de circa 1.100 groepsvennootschappen heeft.
51. Het is ook vanzelfsprekend dat dit soort grote en overkoepelende thema’s voor de Shell groep, zoals de energietransitie en de aanpak van het klimaatprobleem, onder de verantwoordelijkheid, controle, leiding en coördinatie van RDS als holding en moedermaatschappij vallen. RDS bepaalt namelijk hoeveel er jaarlijks door de Shell groep wordt geïnvesteerd en in welke activiteiten en energieportefeuille er door de Shell groep wordt geïnvesteerd.

---

18 Pagina 4 van de CDP opgave (productie 315)

19 Zie o.m. Jaarverslag 2019 van RDS, p.9 (productie 314)

52. Zo beschrijft RDS in haar CDP opgave op p. 42 onder het kopje "*Capital expenditures/capital allocation*" dat onder haar leiding de jaarlijkse groepsinvesteringen zijn teruggebracht van \$ 46 miljard in 2013 tot \$ 24 miljard in 2017. Verder verduidelijkt RDS dat zij voor de jaren vanaf 2017 heeft gekozen voor een bandbreedte aan jaarinvesteringen van tussen de \$ 25 en 30 miljard. RDS vervolgt dan te zeggen dat zij van deze jaarlijkse investeringsomvang een bedrag van \$ 1 tot 2 miljard voornemens is te investeren in haar bedrijfstak New Energies.
53. Kortom, RDS bepaalt de jaarlijkse investeringsomvang en bepaalt waar de investeringsprioriteiten liggen. Zij bepaalt of er jaarlijks een bedrag van 1 miljard of 10 miljard wordt geïnvesteerd in nieuwe energiebronnen.
54. RDS bepaalt in het verlengde daarvan ook in welke activiteiten wordt gedesinvesteerd. Met desinvesteren wordt bedoeld het besluit om investeringen in bepaalde bedrijfsactiviteiten stop te zetten, af te bouwen of terug te draaien. Dat kan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat dochtervennootschappen door RDS worden gereorganiseerd of geliquideerd of dat dochtervennootschappen door RDS worden verkocht aan derden, al dan niet in afgeslankte vorm.
55. In de CDP opgave onder het kopje "*Acquisitions and divestments*" schrijft RDS over haar desinvesteringsbeleid (citaat):
- "We have reshaped and refined our portfolio through our divestment programme. Our \$30 billion divestment programme for 2016-18 made good progress in 2017 and finally completed in 2018 with investments made in a disciplined manner."* ²⁰
56. Een goed voorbeeld van het desinvesteren door RDS is al in de dagvaarding van Milieudefensie c.s. besproken, namelijk de desinvestering die door RDS in de periode tussen 2007 en 2009 is doorgevoerd. In die periode werd onder leiding van de toenmalig CEO van RDS, de heer Jeroen van der Veer, besloten om te desinvesteren in de duurzame energieactiviteiten die RDS tot dat moment binnen de Shell groep had opgebouwd.²¹
57. In diezelfde periode heeft RDS de Shell groep vervolgens van koers laten veranderen door naast te desinvesteren uit duurzame energie in te zetten op nieuwe investeringen in zeer vervuilende teerzanden en schalieolievelden. Een 180° draai dus. In de dagvaarding is dat uitvoeriger door Milieudefensie c.s. beschreven.²²
58. RDS bepaalt dus met haar investeringsbeleid in welke mate zij welke energieproducten binnen de groep ontwikkelt en bepaalt daarmee dus ook de huidige en toekomstige energieportefeuille van de Shell groep.
59. Deze beslissingen worden door RDS zelfs op projectniveau genomen, zo blijkt uit het jaarverslag, waarin is te lezen:

---

20 P.43 CDP opgave (productie 315)

21 Zie o.m. dagvaarding Milieudefensie par. 577-580

22 Ibid

*“Selected assets were divested in 2019 [...] An example divestment is the sale of the Martinez refinery based in California, which was fully completed in February 2020 [...] Given the size of the Martinez asset, the sale was discussed by the Board. The divestment aligned with Shell’s strategy to reshape refining efforts towards a smaller, smarter refining portfolio focused on further integration with Shell Trading hubs, Chemicals, and Marketing.”*²³

60. In de CDP opgave verduidelijkt RDS dat haar investeringsbeslissingen omtrent de energieportefeuille door haar worden afgewogen tegen de potentiële gevolgen van de energietransitie. RDS zegt daarover in de CDP opgave het volgende (citaat):

*“[W]e assess our portfolio decisions, including divestments and investments, against potential impacts from the transition to lower-carbon energy. These include higher regulatory costs linked to carbon emissions and lower demand for oil and gas.”*²⁴

61. Bij het doen van investeringen en desinvesteringen kijkt RDS dus onder meer naar de potentiële negatieve impact van een verlaagde vraag naar olie en gas als gevolg van de energietransitie en naar de verhoging van kosten door nieuwe regelgeving. Ik kom zo nog terug op die wegging en beoordeling door RDS van de energietransitie en de daarmee voor haar verbonden risico’s.
62. De centrale controle van RDS inzake portefeuillebeslissingen en investeringsbeslissingen, zowel in het algemeen als in relatie tot de energietransitie en het te voeren klimaatbeleid, volgt ook noodzakelijkerwijs uit de verantwoording die RDS als beursgenoteerde vennootschap via haar jaarverslag en geconsolideerde jaarrekening publiekelijk heeft af te leggen richting onder andere haar financiers, beleggers en particuliere aandeelhouders.
63. RDS dient daarom in haar jaarverslag onder andere transparantie te betrachten over de risico’s die verbonden zijn aan het beleggen en investeren in de activiteiten van de Shell groep. Daarbij dient RDS ook transparant te zijn over de beheersstructuren die zij binnen de groep hanteert om betreffende risico’s te managen. Op die manier toont RDS naar de buitenwereld toe hoe zij de groep, de groepsactiviteiten en de daarmee verbonden risico’s identificeert, managet en controleert. In de CDP opgave stelt RDS daarover onder meer:

*“Climate change and risks resulting from GHG emissions have been identified as a significant risk factor for Shell and are managed in accordance with other significant risks through the Board and Executive Committee. Shell’s processes for identifying, assessing, and managing climate-related issues are integrated into our overall multi-disciplinary company-wide risk identification, assessment and management process. Shell frequently monitors and assesses climate-related risks looking at different time horizons; short (up to 3 years), medium (three years up to around 10 years) and long term (beyond around 10 years). Shell has a climate change risk management structure in place which is supported by standards, policies and controls [...]”*²⁵

---

23 Pagina 26 jaarverslag 2019 (productie 314)

24 Pagina 43 van de CDP opgave (productie 315)

25 Pagina 11 van de CDP opgave (productie 315)

64. Het concernbestuur van RDS hanteert dus groepsbrede multidisciplinaire identificatie- en managementprocessen om controle te houden op de groepsactiviteiten en de daarmee verbonden risico's. De aan de CO₂-emissies van de groep verbonden risico's worden daarbij op de korte, middellange en lange termijn gewaardeerd. Hieruit blijkt nogmaals hoe ver de leiding, sturing en controle van RDS over de Shell groep reikt en dat de Shell groep een door RDS centraal en strak gestuurde economische en organisatorische eenheid is.
65. Die vergaande leiding, sturing en controle over de groep is ook nodig voor het kunnen behouden van het vertrouwen van beleggers en investeerders. Dat vertrouwen zou als sneeuw voor de zon verdwijnen als RDS die centrale leiding niet had en groepsmaatschappijen ongecontroleerd als "kikkers uit de kruiwagen" van RDS zouden kunnen springen.
66. Het zou ook vreemd zijn als de CEO bij de presentatie van de jaarcijfers of op een ander moment uitspraken doet over een met de groep nieuw te varen koers (iets waar beleggers op de beurs dan veelal weer op reageren) als de CEO helemaal niet in een positie zou zijn om de Shell groep van koers te laten veranderen.
67. RDS heeft in september van dit jaar door de dalende olie- en gasprijzen als gevolg van vooral de coronacrisis, bij monde van haar CEO een reorganisatie binnen de groep aangekondigd. Doelstelling daarbij is het wereldwijde werknemersaantal van 83.000 met meer dan 7.000 personen terug te brengen. Dat kan RDS aankondigen omdat zij ook de leiding heeft over die wereldwijde reorganisatie. Zij heeft daartoe de positie en controle binnen de Shell groep. Onderdeel van deze specifieke reorganisatie is zelfs dat RDS een nog veel directere invloed op de groepsmaatschappijen wil kunnen uitoefenen door meerdere management lagen uit de groepsmaatschappijen te snijden. De heer Van Beurden zegt daarover in een verklaring: *"We hebben het gevoel dat er op te veel plekken te veel lagen zitten tussen mij als topman en de technici op onze locaties."*²⁶
68. Met het voorgaande is aangetoond dat RDS de controle en leiding heeft over de Shell groep. Vanwege die controle en vanwege het feit dat zij het klimaat- en transitiebeleid binnen het concern bepaalt, alsmede de daarmee verbonden investerings- en portefeuillebeslissingen neemt, kan en moet zij op haar concernbeleid en de daarmee gemoeide CO₂-emissies aangesproken kunnen worden.
69. Dan kom ik nu terug op de weging en beoordeling door RDS van de energietransitie en de daarmee voor haar verbonden risico's. Zoals hiervoor besproken weegt en beoordeelt RDS haar concernbeleid en de daarmee verbonden investeringsbeslissingen af tegen de energietransitie en houdt zij daarbij rekening met onder meer hogere kosten door klimaatregelgeving en het dalen van de vraag naar olie- en gasproducten.
70. In de dagvaarding is reeds uitvoerig aandacht besteed aan de kennis en wetenschap die Shell al zeker sinds de jaren tachtig en negentig had ten aanzien van de grote gevaren van klimaatverandering die zij mee veroorzaakt. Daarbij is aangekaart dat Shell al in 1998 voorzag en uitsprak dat zij in de toekomst aangeklaagd zou kunnen worden als zij zou verzuimen klimaatactie te ondernemen. Shell trok destijds al de conclusie dat dit materiële consequenties

---

26 Zie NOS bericht <https://nos.nl/artikel/2350389-shell-gaat-drastisch-reorganiseren-zeker-7000-banen-verdwijnen.html>

voor het bedrijf zou kunnen hebben. Een jaar later kondigde Shell daarom aan weg te zullen bewegen van olie en gas, welke beslissing enkele jaren later echter weer werd teruggedraaid door de toenmalige nieuwe CEO van RDS, de heer Jeroen van der Veer.²⁷

71. Kijkend naar haar CDP opgave en haar jaarverslag van 2019, blijkt duidelijk dat RDS zich meer dan ooit sterk bewust is van het feit dat haar klimaat- en transitiebeleid door rechtszaken en nieuwe regelgeving geblokkeerd kan worden, met gereduceerde mogelijkheden voor olie- en gasproductie als gevolg. Aanvullend op wat hiervoor al is aangehaald, zegt RDS daarover in de CDP opgave het volgende:

*“Rising climate change concerns have led and could lead to additional legal and/or regulatory measures which could result in project delays and cancellations, a decrease in demand for fossil fuels, potential litigation and additional compliance obligations. If we are unable to find economically viable, as well as publicly acceptable solutions that reduce our GHG emissions and/or GHG intensity for new and existing projects, we could experience additional costs or financial penalties, delayed or cancelled projects, and/or reduced production and reduced demand for hydrocarbons, which could have a material adverse effect on our earnings, cash flows and financial condition.”*²⁸

72. RDS weet en beseft dus goed – en al heel lang – dat haar groepsbeleid van vele kanten onder vuur kan komen te liggen en dat als dit risico zich materialiseert, dit een grote impact kan hebben op haar verdienmodel, haar cash flow en haar algemene financiële conditie. Dat weten de beleggers en aandeelhouders van RDS ook omdat de CDP opgave een publiek document is. Deze risico's zijn als gebruikelijk ook in het jaarverslag van RDS opgenomen.²⁹

73. Dat RDS niettemin bereid is deze risico's te accepteren, heeft ermee te maken dat voor het halen van hoge rendementen over het algemeen wat scherper aan de wind gevaren moet worden. In jargon heet dat “risk appetite” oftewel de lust die men heeft om risico's te accepteren. RDS gebruikt dit woord ook bij het verklaren waarom zij bepaalde aan haar concernbeleid verbonden risico's accepteert. In haar jaarverslag van 2019 zegt RDS daarover het volgende:

*“There are also risks that Shell accepts or does not seek to fully mitigate. The Executive Committee and the Board regularly consider group-level risks and associated control mechanisms. Shell has developed a risk appetite framework that considers three distinct factors: Strategic Risk Appetite, Operational Risk Appetite and Conduct Risk Appetite. These three factors aim to capture the range and variety of risks affecting Shell, with specific risk appetite parameters identified and monitored for each one.”*³⁰

74. Over haar Strategic Risk Appetite zegt RDS dat dit specifiek ziet op de risico's die verbonden zijn aan de keuzes die zij maakt aangaande haar huidige en toekomstige energieportefeuille (citaat):

---

27 Dagvaarding paragraaf 565 e.v.

28 Pagina 13 van de CDP opgave (productie 315)

29 Pagina 29 en 30 jaarverslag 2019 (productie 314)

30 Jaarverslag 2019 p.169 (productie 314)

“Strategic Risk Appetite is about current and future portfolio considerations [...] It also considers “long range” developments in order to test key assumptions or beliefs in relation to energy markets.” ³¹

75. Het klimaat- en transitiebeleid dat RDS over de Shell groep voert kent dus een bepaalde Strategic Risk Appetite, een bepaalde lust om strategische risico's te accepteren. Die lust voor strategische risico's wordt gebaseerd op de eigen inschatting en overtuiging van RDS over de lange termijn toekomst van de verschillende energiemarkten.
76. RDS beseft echter ook dat zij de toekomstige ontwikkelingen op de verschillende energiemarkten verkeerd kan inschatten en dat als dat zo is, dat er dan aanzienlijke risico's aan haar groepsbeleid verbonden zijn. RDS vermeldt dat ook in haar jaarverslagen en ook de beleggers en investeerders van Shell zijn dus bekend met deze strategische risico's.
77. In het jaarverslag 2019 wordt ook de onderhavige rechtszaak door RDS als een risico voor de Shell groep geadresseerd alsook enkele andere klimaatzaken die in de Verenigde Staten aanhangig zijn. RDS zegt over het risico van deze klimaatzaken (citaat):

“Management believes the outcome of these matters should be resolved in a manner favorable to Shell, however, there remains a high degree of uncertainty regarding the ultimate outcome of these lawsuits, as well as their potential effect on future operations, earnings, cash flow and Shell's financial condition.” ³²

78. RDS, haar beleggers en investeerders en alle andere financieel betrokkenen bij de Shell groep weten dus dat vanwege de enorme hoeveelheden CO₂-emissies die verbonden zijn en zullen zijn aan het door RDS gevoerde strategische concernbeleid, er materiële risico's gelopen worden door RDS. Zij weten ook allemaal dat het aan de CO₂-uitstoot verbonden gevaar van vele kanten komt: van versneld ingevoerde klimaatregelgeving tot het verlies van maatschappelijk draagvlak voor haar bedrijfsactiviteiten; en van een verminderde vraag naar fossiele brandstoffen tot potentieel succesvolle klimaatrechtzaken als de onderhavige.
79. Men is en blijft echter bereid deze materiële risico's op financiële verliezen te nemen. Deze afweging is een inherent onderdeel van de door RDS genoemde Strategic Risk Appetite. Het potentiële rendement op olie- en gasactiviteiten wordt door RDS afgewogen tegen de financiële risico's die verbonden zijn aan het teveel aan CO₂-emissies die de groep uitstoot en de daarmee verbonden risico's die hiervoor zijn genoemd. Het resultaat van die afweging is dat door RDS (met instemming van haar beleggers en investeerders) wordt gecontinueerd met het jaarlijks voor tientallen miljarden dollars investeren in nieuwe olie- en gasactiviteiten, ook al weet men dat dit niet in lijn is met de Parijsdoelstelling.
80. Ik kwam over dit onderwerp te spreken omdat RDS bij het wegen van haar investeringsbeslissingen beoordeelt of die investeringen verantwoord zijn in het kader van de energietransitie. Dit in het kader van de algehele controle die RDS heeft over de

---

31 Jaarverslag 2019 p.169 (productie 314)

32 P.236 Jaarverslag 2019

groepsinvesteringen en de vormgeving van de energieportefeuille van de groep. Daarmee bepaalt zij ook het klimaat- en transitiebeleid dat daarmee samenhangt. Ik kom op dit punt straks in de context van de behandeling van productie 319 nog kort terug omdat deze productie nog nader bewijs vormt voor de hier besproken controle van RDS over de Shell groep.

81. Voor nu concludeer ik dat door Milieudefensie c.s. reeds genoegzaam is aangetoond dat RDS met haar strategisch concernbeleid de controle heeft over de Shell groep alsmede de beslissingen die bepalend zijn voor de omvang van de CO₂-emissies die de Shell groep uitstoot.
82. Met het bovenstaande is daarnaast enige achtergrond gegeven over de risicoafwegingen die RDS maakt bij het bepalen van haar transitiebeleid. Die achtergrond verduidelijkt waarom RDS, alsook haar aandeelhouder en investeerders, willens en wetens bereid zijn de financiële risico's te accepteren die het gevolg zullen zijn van de strategische keuze van RDS om niet in lijn te handelen met de mondiale temperatuurdoelstelling van Parijs.

Het beheersbaar maken van geïdentificeerde transitierisico's door o.m. lobby- en pr-activiteiten

83. Het identificeren en vervolgens afwegen van geïdentificeerde risico's is pas de eerste stap van het door RDS uit te voeren concernbeleid en risicomangement. Nadat de risicoafwegingen zijn gemaakt worden de risico's die verbonden blijven aan de gemaakte beleidskeuzes onderworpen aan verder management.
84. Zoals in elk handboek over risicomangement kan worden teruggelezen zal het management zich vanaf het moment dat risico's geïdentificeerd zijn, moeten richten op het beheersbaar houden van die risico's. Dit door enerzijds de kans te verkleinen dat de geïdentificeerde risico's zich daadwerkelijk zullen voordoen en, als ze zich onverhoopt voordoen, dat de risico's zo impactloos mogelijk zijn op het gevoerde businessmodel.
85. Dit risicomangement vindt door multinationale bedrijven en industrieën standaard onder meer plaats via lobbyactiviteiten. John Ruggie van Harvard University heeft over die lobbymacht van multinationale bedrijven in 2018 een publicatie geschreven die door Milieudefensie c.s. als productie 273 in het geding is gebracht.
86. De naam John Ruggie zal uw rechtbank bekend voorkomen. Hij is namelijk de persoon achter de UN Guiding Principles on Business and Human rights. Deze UN Guiding Principles zijn door John Ruggie in overleg met overheden, bedrijven en NGO's tot stand gebracht. De UN Guiding Principles zijn in 2011 met de steun van de VN-Mensenrechtenraad vastgesteld. Dit ter verankering en uitwerking van de grondgedachte dat naast staten ook bedrijven zelfstandige verplichtingen hebben om mensenrechtenschending te voorkomen. Vele grote bedrijven waaronder RDS hebben zich aan de UN Guiding Principles gecommitteerd. In de dagvaarding is door Milieudefensie c.s. op een en ander al uitgebreid ingegaan.³³

---

33 Dagvaarding par. 691-715

87. John Ruggie verwijst in zijn publicatie van 2018 naar meer dan 100 wetenschappelijke en institutionele publicaties en onderzoeken. Op basis daarvan komt hij tot de conclusie dat multinationale ondernemingen enorme bedragen aan politieke lobby uitgeven en met hun lobbyactiviteiten grote politieke macht en grote invloed hebben op wet- en regelgeving.³⁴ Hij merkt daar verder bij op dat door de globalisering met name Brussel en Washington ware magneten zijn geworden voor lobbyactiviteiten van de multinationale ondernemingen. Zijn conclusie is dat multinationale ondernemingen grote invloed hebben op deze politieke en regelgevende centra van de wereld, terwijl de gewone burger nagenoeg geen invloed heeft op de besluitvormingsprocessen die in deze centra plaatsvinden. Niet alleen burgers, ook vakbonden en NGO's kunnen niet op tegen deze lobbymacht. Ruggie wijst in er in dat verband op dat uit onderzoek blijkt dat bedrijven gezamenlijk 30 maal zoveel geld uitgegeven aan lobbypraktijken dan de uitgaven van de vakbonden en de NGO's bij elkaar opgeteld.³⁵
88. Ook RDS spendeert jaarlijks miljoenen aan lobbyactiviteiten om wet- en regeling te beïnvloeden en aldus de risico's van haar strategische keuzes te mitigeren. Dat blijkt onder meer uit de productie die RDS zelf als productie RO-90 in het geding heeft gebracht. Het is het document met de titel "*Industry Associations Climate Review*". Op pagina 7 van deze Industry Associations Review, geeft RDS aan dat zij over het jaar 2017 afgrond een bedrag van 8 miljoen dollar heeft uitgegeven aan lobby activiteiten in de Verenigde Staten en een bedrag van 5 miljoen dollar in Europa. In totaal is in 2017, in één enkel jaar dus, alleen al in deze twee regio's van de wereld een bedrag van 13 miljoen dollar door RDS aan lobbyactiviteiten uitgegeven.³⁶
89. Bij andere grote multinationals is dit niet anders, zoals onder meer blijkt uit een artikel van de Britse krant The Guardian uit 2019, dat Milieudefensie c.s. als productie 329 in het geding heeft gebracht. Uit dit artikel blijkt dat onderzoek heeft aangetoond dat de vijf grootste olie- en gasbedrijven van de wereld, waaronder RDS, in de periode tussen 2010 en 2018 tezamen een bedrag van € 123 miljoen euro aan Brusselse lobbyactiviteiten hebben uitgegeven. Alleen al deze vijf bedrijven zijn dus in staat om een dergelijk enorm bedrag op tafel te leggen om hun eigen belangen veilig te stellen en daarmee de voor hen geldende risico's van klimaatbeleid en de energietransitie in de kiem te smoren of anderszins te mitigeren.³⁷ Alleen dat toont al de bijzondere invloed die partijen als RDS op het klimaatbeleid en de energietransitie hebben.
90. De belangen van RDS en de overige vier olie- en gasbedrijven worden echter niet alleen door henzelf beschermd, maar ook via de vele geïnstitutionaliseerde brancheverenigingen waarvan zij lid zijn. Blijkens de Industry Associations Review van RDS is RDS samen met andere olie- en gasbedrijven lid van tenminste 19 brancheverenigingen die de belangen van de olie- en gassector behartigen in politieke centra zoals die van Washington en Brussel.³⁸ Shell zit in een vijftal van deze brancheverenigingen ook in het bestuur.³⁹

---

34 Productie 273, p.321-323

35 Ibid

36 Productie RO-90, p.7 voetnoot en p.24-42 voor de vele brancheverenigingen waarvan RDS lid is.

37 Productie 329

38 Productie RO-90

39 Productie 315, zie o.m. p.178, 180, 186, 188, 189 voor bestuursposities in deze brancheverenigingen

91. Het artikel van The Guardian laat zien dat in diezelfde besproken periode van 2010 tot 2018 de brancheverenigingen voor de olie- en gasindustrie een additioneel bedrag van € 128 miljoen euro aan Brusselse lobbyactiviteiten hebben gependeed. Dat brengt het totale lobbybudget op een bedrag van € 251 miljoen euro. In acht jaar tijd is dus door vijf bedrijven en hun brancheverenigingen een kwart miljard euro uitgegeven om de belangen van de olie- en gasindustrie in Brussel veilig te stellen. De bijzondere invloed op wet- en regelgeving die van dergelijke omvangrijke lobbyactiviteiten uitgaat, vertraagt uiteraard het klimaatbeleid en de energietransitie.
92. Uit het onderzoek waaraan The Guardian refereert blijkt dat deze bedrijven en hun belangenbehartigers gemiddeld genomen meer dan eenmaal per week met top EU functionarissen aan tafel zitten en dat ze het daarmee daadwerkelijk voor elkaar krijgen om voorgenomen wet- en regelgeving vanuit de EU tegen te houden, te vertragen en af te zwakken.⁴⁰
93. Op dezelfde wijze is RDS met haar industriegenoten en brancheverenigingen actief in andere delen van de wereld. Niet onbelangrijk is daarbij te vermelden dat uit opgave van RDS blijkt dat de brancheorganisaties waarvan zij lid is, voornamelijk actief zijn in de rijkste ontwikkelde regio's van de wereld, zoals de EU, de Verenigde Staten, Canada en Australië.⁴¹ Dit is een belangrijk gegeven waarop ik straks nog terug zal komen.
94. In de andere relevante politieke centra van de wereld worden natuurlijk evenzeer enorme sommen geld uitgegeven door deze vijf olie- en gasbedrijven. Uit ander onderzoek uit 2019 blijkt in dat verband dat Shell wereldwijd ongeveer 50 miljoen euro per jaar besteed om invloed op beleid en regelgeving uit te oefenen. Dat geld wordt onder meer aan directe lobbyactiviteiten besteed en aan het financieren van brancheorganisaties.⁴²
95. De conclusie van John Ruggie dat onderzoek toont dat de lobbymacht van multinationale bedrijven in de politieke centra van de wereld groot en substantieel is, is dus zeker niet overdreven. Hij concludeert daarover:

*"In sum, lobbying is a standard form by means of which business exercises instrumental power. There is more of it in major centers of governance with international influence, be it Washington or Brussels"*⁴³

96. Ruggie wijst er op dat ook het dreigen met juridische procedures en het daadwerkelijk procederen tegen regelgevende instanties een standaard lobbyactiviteit van multinationals is geworden om wet- en regelgeving tegen te houden of af te zwakken. Hij zegt daarover:

*"[I]f business loses at the legislative level, legal actions against regulators (national, regional, and global) has become a routine extension of lobbying."*⁴⁴

---

40 Productie 329 met verwijzing naar het onderzoek dat als productie 330 is overgelegd

41 Productie RO-90, p.7 voetnoot en p.24-42

42 Productie 328, p.2, p.10

43 Productie 273, p.323

44 Productie 273, p.323

97. Bedrijven zetten met hun lobbyactiviteiten de regulerende initiatieven van staten of statenverbanden zoals de EU dus op allerhande wijzen onder druk. Zij hebben daarbij ook de toegang tot de juiste hooggeplaatste functionarissen. Dat zal inmiddels ook voor niemand meer een verassing zijn. We hebben in 2018 in Nederland zelf kunnen ondervinden dat bedrijven als Shell en Unilever rechtstreeks toegang hebben tot de mobiele telefoon van onze Minister-president. Dat is gebleken rondom de door Shell en Unilever voorgestelde afschaffing van de dividendbelasting in Nederland, dat in 2018 tot de nodige politieke commotie heeft geleid. Onder meer omdat het onderwerp in geen enkel verkiezingsprogramma van politieke partijen was opgenomen en toch een belangrijk onderdeel werd van het regeerakkoord. Dit gebeurde onder druk van onder andere Shell en Unilever die na jarenlange lobby ter zake de door hen gewenste afschaffing van de dividendbelasting, nu eindelijk boter bij de vis wilden van premier Rutte.⁴⁵ De politieke invloed en macht van multinationale bedrijven is dus niet te onderschatten. In het geval van de dividendbelasting is die macht zichtbaar geworden, maar meestal zien we daar niets van en gebeurt dit achter de schermen.
98. Dit soort lobbypraktijken zijn voor RDS beheersmaatregelen om de door RDS geïdentificeerde risico's te mitigeren en om beleid en regelgeving zoveel mogelijk naar eigen hand te zetten. Zo gaat dat ook met de door RDS geïdentificeerde en geaccepteerde risico inzake de toekomstige regulering rondom klimaatbeleid en de energietransitie. RDS heeft op dat punt een behoorlijke strategische risk appetite en zij kan zich dat ook permitteren omdat zij weet dat zij samen met andere bedrijven en brancheverenigingen uit de olie- en gasector, een voldoende mate van controle heeft over de energietransitie en de snelheid en vorm waarin deze zal plaatsvinden. Daaruit blijkt dat RDS een bijzondere en belangrijke rol heeft in zowel het veroorzaken van gevaarlijke klimaatverandering als in het nog kunnen voorkomen ervan. Die bijzondere positie is van belang bij de beoordeling van de onrechtmatigheid, hetgeen op dag 3 van dit meerdaags pleidooi nader zal worden besproken. Met de toelichting op de bijzondere positie van RDS ben ik nu echter nog niet klaar.
99. Er worden door RDS namelijk naast lobbyactiviteiten ook andere effectieve beheersmaatregelen tegen klimaatbeleid en de energietransitie ingezet. Een andere belangrijke manier waarmee RDS een mate van controle houdt over initiatieven tot klimaatgerelateerde wet- en regelgeving is via mediacampagnes. Dat blijkt uit een in 2019 gepubliceerd Amerikaans/Canadees onderzoek. Dit onderzoek bouwt voort op tientallen eerdere publicaties en onderzoeken en brengt op basis daarvan in beeld hoe RDS en vier andere grote olie- en gasbedrijven in de periode van 1986 tot 2015 in de Verenigde Staten mediacampagnes hebben ingezet en met welk doel. Deze studie is door Milieudefensie c.s. ingebracht als productie 324.
100. De uitkomst van het onderzoek is dat mediacampagnes door RDS en de vier andere olie- en gasbedrijven met name worden ingezet op het moment dat regelgevende initiatieven rondom klimaatverandering voorliggen bij het Amerikaanse congres alsook op het moment dat er veel media aandacht is voor klimaatverandering. Op die manier wordt volgens het onderzoek geprobeerd bij wet- en regelgevende instanties het vertrouwen in deze vijf bedrijven te

---

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld <https://www.trouw.nl/binnenland/een-sms-je-liet-al-het-harde-werk-van-rutte-in-de-soep-lopen-bc2b6021/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

vergroten zodat regelgevende initiatieven zoveel mogelijk achterwege blijven en hun business model zoveel mogelijk onveranderd wordt gelaten. Ik citeer de conclusie van het onderzoek:

“The data clearly indicates that the level of promotional effort by major oil companies directly corresponds to levels of congressional action and media coverage related to climate change. As the perceived level of threat of legislative or regulatory action increases or increased adverse media coverage, major oil companies will expand their efforts to improve their corporate reputation. This effort aims at increasing the perceived legitimacy of these corporations, and in the process, decrease the possibility of regulations or legislation that would change its business operating procedures.” ⁴⁶

101. Voor het winnen van vertrouwen en creëren van loyaliteit in de samenleving, maken de bedrijven volgens het onderzoek gebruik van twee typen campagnes. De eerste is het zogeheten “issue advertising” waarmee de bedrijven proberen maatschappelijke vraagstukken met publiekscampagnes naar hun hand te zetten door de eigen oplossingen voor het maatschappelijk vraagstuk neer te zetten als accuraat, valide en in het algemeen belang.⁴⁷ In de dagvaarding zijn daar al voorbeelden van gegeven zoals de campagne waarin Shell beweerde dat investeren in teerzandolie in het belang is van toekomstige generaties en helpt bij klimaatbestrijding. Of de campagne van RDS dat aardgas schoon is en dat er genoeg is voor de komende 250 jaar.⁴⁸
102. De andere soort campagnes waarover het onderzoek het heeft is het zogeheten “image advertising”. Dat zijn de advertenties die in algemene zin de legitimiteit en de reputatie van de bedrijven moeten verbeteren zodat de bedrijven breed vertrouwen en brede loyaliteit blijven genieten. Het zijn de campagnes die in algemene zin moeten uitdrukken dat de bedrijven maatschappelijk verantwoordelijke partijen zijn die verder kijken dan hun eigen economisch gewin.⁴⁹ We kennen bijvoorbeeld allemaal de campagnes van vroeger onder de slogan “Shell helpt” waarin Shell gepositioneerd wordt als de betrouwbare partij en hulpvaardige partner die aan alle consumentenverlangens rondom mobiliteit kan voldoen.⁵⁰ Dat is dus een voorbeeld van image advertising aldus het onderzoek.
103. Het idee achter dit soort campagnes is volgens dit onderzoek, dat wie goed bekend is bij het publiek geen vijand van het publiek kan zijn. Bekendheid en reputatie werkt namelijk vertrouwen en loyaliteit in de hand, zowel bij regelgevers, beleggers, investeerders, werknemers, consumenten en andere stakeholders van de onderneming.⁵¹ Zo werkt dat kennelijk in de psyche van de mens. De door RDS ingeschakelde PR bureaus weten dat als geen ander en maken daar in opdracht van RDS vakkundig gebruik van.
104. Met het inprenten van de bedrijfsnaam en bedrijfsbekendheid kan om die reden niet vroeg genoeg worden begonnen. Dat weet RDS ook. Daarom worden ook jonge kinderen al gericht in aanraking gebracht met de bedrijfsnaam en het logo van Shell.

---

46 Productie 324, p.99

47 Productie 324 p. 90 en 91

48 Dagvaarding par. 581-585, zie ook

49 Productie 324 p.91

50 Productie 324 p.92

51 Productie 324, p.88 en p.92

Dat blijkt onder meer uit het partnerschap dat Shell vijftig jaar lang en tot voor kort met Lego heeft gehad om het bedrijf bij jonge kinderen te promoten.⁵² Ook jong volwassenen worden door Shell doelgericht beïnvloed door aantrekkelijke internet campagnes met slogans als “The future is bright, the future is gas”, met als doel de jonge generatie ervan te overtuigen dat aardgas van deze tijd is en hip en groen is, zoals in een van de overgelegde producties is uiteengezet.⁵³

105. Hoe men met PR campagnes aan reputatiemanagement doet hoeft men RDS dus niet te leren. Het feit dat het merk Shell een van de meest bekende merken in de wereld is, spreekt boekdelen. Daar gaat in de samenleving dus ook nog steeds een grote loyaliteit en een groot vertrouwen richting RDS vanuit. Dit breed vertrouwen in het bedrijf wordt vervolgens op allerlei wijzen ingezet om de samenleving op het verkeerde been te zetten en daarmee de klimaataanpak en de energietransitie te vertragen. Ik kom daar zo met een veelzeggend voorbeeld op terug.
106. Bij dit alles moet ook niet vergeten worden dat volgens eigen opgave van RDS er iedere dag wereldwijd ruim 30 miljoen mensen bij de 45.000 Shell tankstations over de vloer komen.⁵⁴ Op jaarbasis zijn dat 11 miljard bezoekers. Dus alleen al op haar eigen 45.000 tankstationlocaties in de wereld, dat overigens het grootste distributienetwerk van alle olie- en gasbedrijven is⁵⁵, heeft RDS maar liefst 11 miljard klantencontacten per jaar. Dat zijn dus 11 miljard mogelijkheden om bij mensen vertrouwen en loyaliteit te creëren en mensen te overtuigen van het maatschappijbeeld van RDS. Voor die campagnes wordt jaarlijks veel geld uitgetrokken. In 2018 is door Shell aan wereldwijde marketingactiviteiten een budget van maar liefst US\$ 55 miljoen besteed.⁵⁶ Ook hier gaat het dus weer om enorme bedragen.
107. Tegen die achtergrond is ook beter te begrijpen waarom Exxon Mobil, dat met vergelijkbare jaarlijkse PR budgetten werkt⁵⁷, zegt dat zij met haar PR campagnes in staat is het collectieve onderbewustzijn te veranderen, op een wijze waardoor mensen collectief hun perceptie ten gunste van het bedrijf veranderen.⁵⁸ Je zou het fascinerend kunnen noemen als het niet zo schokkend zou zijn dat dit de wijze is waarop de rijkste en machtigste bedrijven in de wereld doelgericht het collectieve onderbewustzijn beogen te beïnvloeden en ook weten te beïnvloeden.
108. De onderzoekers stellen dan ook dat de PR campagnes van de vijf onderzochte olie- en gasbedrijven zeer uitgekende propaganda campagnes zijn die specifiek bedoeld zijn om het publiek en de politieke elite het idee te geven dat de olie- en gasbedrijven maatschappelijk verantwoordelijke bedrijven zijn, die vrijwillig actie ondernemen op het gebied van klimaatverandering en daarom dus niet gereguleerd hoeven te worden.⁵⁹

---

52 Productie 326

53 Productie 325, p.12 box 3.

54 Productie 314, p.72

55 Productie 314, p.72

56 Productie 328, p.12

57 Productie 328, p.12

58 Productie 324, p.99

59 Productie 324 p.99 jo p.88

Volgens de onderzoekers zijn deze doordachte campagnes belangrijke obstakels waarom zinvolle klimaatactie niet van de grond komt. Hun conclusie is dan ook:

“Sophisticated propaganda campaigns designed to manipulate public and elite perception of the major oil companies are a significant barrier to meaningful climate action” ⁶⁰

109. RDS blijft ook voor de komende 10 jaar voornemens om jaarlijks 20 tot 30 miljard te investeren in olie- en gasactiviteiten. Zij wil deze fossiele activiteiten in 2030 zelfs met 22% tot 38% hebben uitgebreid.⁶¹ Van een emissiereductie in absolute zin zal de komende 10 jaar dus geen sprake zijn. RDS heeft daartoe ook geen doelstelling. Zij weigert zich bovendien ten ene male te committeren aan het in absolute omvang terugbrengen van de aan het concern en haar producten verbonden CO₂-emissies. Ook dit jaar heeft RDS de daarop betrekking hebbende aandeelhoudersresolutie daarom wederom stellig afgewezen.⁶²
110. Kortom: het beleid en belang van RDS blijft ook voor de toekomst evident gericht op het aanwakkeren van de vraag naar olie- en gas, op het beschermen van haar olie- en gasinvesteringen en op het beschermen van haar fossiele business model. Het logisch gevolg daarvan is dat zij haar fossiele business model via gerichte lobbyactiviteiten en PR-campagnes zal blijven beschermen tegen de risico's van strikter en versneld klimaatbeleid. Dit alles toont nogmaals de bijzondere positie die RDS heeft in zowel het veroorzaken als het nog kunnen voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.
111. De methoden en argumenten waarvan RDS zich jegens staten bedient om haar business model te beschermen wil ik nu aan de hand van een concreet en recent voorbeeld nader toelichten. Daarmee wordt voor uw rechtbank verder verduidelijkt waarom RDS het wel aandurft om er een bepaalde strategische risk appetite op na te houden als het om de keuzes voor haar energieportefeuille gaat en waarom het toewijzen van het door Milieudefensie c.s. gevorderde van zo'n groot belang is.
112. De wijze waarop RDS er zelfstandig en via haar groepsvennootschappen voor zorgt dat nieuwe klimaatregelgeving geen grote impact zal hebben op haar business model, kan worden teruggelezen in de verklaring die Shell Oil Company, een Amerikaanse dochtervennootschap van RDS, in juli 2019 heeft gegeven aan the US Committee on Energy and Commerce. De betreffende verklaring is als productie 319 in het geding gebracht. De verklaring is gegeven naar aanleiding van het door dit Amerikaans Comité gelanceerde plan om per 2050 een 100% schone Amerikaanse economie te hebben gecreëerd. Het comité wil van Shell en andere stakeholders weten hoe zij het best bij dat 2050-doel kan uitkomen, ondermeer zodat zij daarmee bij de verdere ontwikkeling van reguleringsvoorstellen rekening kan houden.
113. De verklaring van Shell Oil Company is voor dit moment om twee redenen interessant.

---

60 Productie 324 p.99

61 Akte van 6 november 2020 par. 29

62 Akte van 6 november 2020 par. 28

114. Ten eerste omdat uit deze verklaring nogmaals blijkt dat dochtervennootschappen van RDS, zoals in dit geval Shell Oil Company, er geen eigen visie op het energie- en klimaatbeleid van de Shell groep op na kunnen houden. Shell Oil Company mag op dat punt slechts de visie van RDS verwoorden bij dit Amerikaans Comité. Dat wordt met de volgende woorden in de verklaring door Shell Oil Company verduidelijkt:

“Shell Oil Company is a wholly-owned subsidiary of Royal Dutch Shell, plc. Where “Shell” and/or Shell policies, positions or preferences are referenced in this response, the reference refers to Royal Dutch Shell, plc” ⁶³

115. De verklaring die de Amerikaanse dochtervennootschap van RDS bij het Amerikaans Comité aflegt is dus niet haar eigen verklaring maar die van RDS. Dat past dus geheel in het beeld dat RDS het gehele klimaat- en transitiebeleid van de Shell groep dicteert en daar centrale leiding over voert.
116. Ten tweede laat RDS hier bij monde van haar Amerikaanse dochtervennootschap weten waar zij bij het Comité specifiek aandacht voor vraagt in geval van het invoeren van een CO₂-beprijzingsmechanisme in de Verenigde Staten. In dat verband informeert RDS het Comité onder meer als volgt: RDS stelt dat de met dat mechanisme verbonden CO₂-reductiedoelstelling wel redelijk moeten zijn; RDS stelt dat een CO₂-prijs kan leiden tot een verlies van banen en een verlies van het bruto binnenlands product als gevolg van verlies van concurrentievermogen; RDS stelt dat een CO₂-prijs als risico heeft dat CO₂-intensieve bedrijven hun activiteiten naar het buitenland zullen verplaatsen; RDS stelt dat dit risico van vertrek van CO₂-intensieve bedrijven het best kan worden tegengaan door de betreffende bedrijven te compenseren voor het feit dat ze met een CO₂-prijs te maken krijgen. ⁶⁴
117. Vervolgens worden namens RDS verschillende alternatieven aan het Amerikaans Comité voorgehouden die als compensatie van CO₂-intensieve bedrijven zouden kunnen worden ingezet. Genoemd wordt het gratis ter beschikking stellen van emissierechten aan CO₂-intensieve bedrijven, het geheel vrijstellen van bepaalde bedrijven van emissierechten, het inbouwen van plafonds zodat de CO₂-prijs niet te hoog wordt, het inbouwen van plafonds zodat de reductiedoelstelling niet te hoog wordt en tot slot het aanpassen van het belastingstelsel zodat wat aan de ene kant door deze bedrijven aan CO₂-prijs betaald moet worden, aan de andere kant via een fiscale route weer gecompenseerd kan worden. ⁶⁵
118. De Amerikaanse Shell vennootschappen zelf behoren natuurlijk tot de CO₂-intensieve bedrijven waarover RDS bij monde van Shell Oil Company in deze verklaring spreekt. RDS zegt hiermee op een diplomatieke manier dat Shell voor de CO₂-beprijzing gecompenseerd zal moeten worden omdat RDS anders mogelijk Shell activiteiten naar andere landen zal verplaatsen. Feitelijk zitten in dit soort verklaringen dus verkapte dreigementen besloten, namelijk: reguleert u ons vooral niet te hard, reguleert u ons vooral niet te snel en zorgt u ervoor dat wij er als bedrijf niet teveel last van hebben want anders vertrekken we mogelijk naar een ander land waar we minder streng of op betere voorwaarden gereguleerd worden.

---

63 Productie 319, p.2

64 Productie 319, p.2-4

65 Productie 319, p.4

119. Wat Milieudefensie c.s. hiermee wil aangeven is dat er een groot verschil is tussen wat door RDS veelal in publieke statements wordt verkondigd, te weten dat men het idee van CO₂-beprijzing zeer omarmt, en welke bedenkingen en voorwaarden het bedrijf vervolgens bij staten opvoert om maar zo min mogelijk geraakt te worden door een CO₂-beprijzing. Publiekelijk wordt de indruk gewekt alsof men zich heel gemakkelijk en gewillig wil laten reguleren maar in de praktijk is dat toch echt een heel ander verhaal. De andere olie- en gasbedrijven acteren overigens op precies dezelfde wijze, zo blijkt uit onderzoek.⁶⁶
120. De klap op de vuurpijl is dan dat RDS dit diplomatiek geuite dreigement tot vertrek in haar verklaring aan het Comité opvoert als carbon leakage waarmee het klimaat niet is geholpen. Immers als Shell haar Amerikaanse activiteiten naar Mexico verplaatst dan is het klimaat er niet beter van geworden, terwijl men in de Verenigde Staten dan de bedrijfsactiviteiten van Shell verliest met mogelijk banenverlies en verlies van bruto binnenlands product tot gevolg. RDS voert het argument van carbon leakage op alsof het een natuurwet is waarop zij geen enkele invloed heeft, maar de realiteit is natuurlijk dat RDS zelf bepaalt of zij nationale staten door middel van het verplaatsen van activiteiten bestraft of beloont voor het feit dat klimaatactie wordt ondernomen.
121. Dit is de manier waarop bedrijven zoals RDS al decennialang regulerende initiatieven van nationale staten blokkeren. Dit is precies waar de in de dagvaarding besproken governance gap over gaat die door de VN Mensenrechtenraad is genoemd als achtergrond voor de totstandkoming van de UN Guiding Principles on Business and Human Rights.⁶⁷ Als het vanwege deze governance gap zo moeilijk is om bedrijven in een geglobaliseerde economie te reguleren, dan moeten bedrijven aan zelfregulatie doen. Dat is de centrale gedachte achter de UN Guiding principles, aan welke principes en achterliggende gedachte ook Shell zich heeft gecommitteerd.
122. Omdat RDS dit onderhandelingspel met nationale staten al meer dan 100 jaar speelt, weet zij als geen ander hoe staten op een diplomatieke manier onder druk te zetten en te houden. Daarom durft RDS het ook aan om vol in te blijven zetten op een verdere groei in olie- en gasproductie. Om dezelfde redenen blijven ook andere olie- en gasmaatschappijen (een enkeling uitgezonderd) inzetten op groei in de olie- en gasproductie.
123. RDS en haar industriegenoten weten dat zij tezamen een groot machtsblok vormen tegen regelgevende initiatieven van nationale staten. Dat maakt dat zij de risico's van versnelde regulering bereid zijn te aanvaarden als onderdeel van hun strategische risk appetite. Zij weten dat ze de positie hebben nieuwe regelgeving tegen te gaan, dan wel het tempo ervan te bepalen en zij weten ook als geen ander hoe nieuwe regelgeving zo goed en zo lang mogelijk impactloos te houden voor hun eigen bedrijfsactiviteiten.

---

66 Productie 328, p.11

67 Dagvaarding, par. 691-710

124. In de dagvaarding is in dat verband de open brief van RDS uit 2014 besproken waarin onverhuld wordt gesteld dat RDS erop anticipeert dat de Shell activiteiten niet, althans niet goed en niet snel genoeg gereguleerd zullen kunnen worden om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.⁶⁸ Zo'n brief zou RDS nu nooit meer durven opstellen omdat ze daarmee teveel en in te ondiplomatieke woorden in haar kaarten heeft laten kijken, maar die brief toont wel hoe RDS als een economische grootmacht tegen de wereld aankijkt en toont tevens de welhaast onaantastbare positie waarin zij zich waant.
125. Milieudefensie c.s. kan niet genoeg benadrukken hoe geslepen en diplomatiek dit soort strategieën door de grote bedrijven in de richting van nationale staten en andere overheden worden uitgespeeld. Bedrijven weten dat als de politiek ergens gevoelig voor is, dan is het wel het dreigement van vertrek van grote multinationale bedrijven naar het buitenland. Dat zien we in Nederland ook regelmatig terug.
126. Het uitspelen van dit drukmiddel is de afgelopen decennia ook zeer effectief gebleken, een van de belangrijke redenen waarom we al bijna 30 jaar een VN Klimaatverdrag hebben en het klimaatprobleem tot op de dag van vandaag alleen maar groter is geworden. Natuurlijk hebben ook de verdragsstaten zelf daarin een verantwoordelijkheid, maar de negatieve invloed van bedrijven als RDS op de statelijke aanpak van het klimaatprobleem is evenzeer evident.
127. Het resultaat van toewijzing van het door Milieudefensie c.s. gevorderde zou onder meer zijn dat de tegendruk die RDS kan geven tegen klimaatregulerende staten afneemt omdat de Shell groep hoe dan ook tot emissiereducties zal moeten overgaan, waar de vennootschappen zich ook in de wereld zullen bevinden. Er zijn dan veel minder incentives voor RDS om nationale staten onder druk te zetten omdat waarheen RDS haar dochtervennootschappen over de wereld ook zou willen verplaatsen, de reductieopgave voor de Shell groep gewoon blijft bestaan. Daaraan kan dan niet meer worden ontkomen. Er vindt dan dus ook geen carbon leakage meer plaats, althans niet door RDS.
128. Met hetgeen tot nog toe behandeld is, heeft Milieudefensie c.s. willen laten zien hoe RDS en andere olie- en gasbedrijven de afgelopen decennia zand in de transitiemolen hebben gestrooid, bakken met zand zelfs. In de dagvaarding en de akte van 6 november is ook al ingegaan op de vele wijzen waarop RDS dat gedaan heeft.⁶⁹
129. Als de grootste multinationale olie- en gasbedrijven zoals RDS nu nog steeds niet in lijn met de Parijsdoelstellingen gaan handelen en hun bijzondere positie en invloed blijven aanwenden ten nadele van een drastische versnelling van het klimaatbeleid en de energietransitie, dan is het evident onmogelijk om in de komende 10 jaar tot de noodzakelijke drastische daling van de mondiale CO₂-emissies te komen. Het omgekeerde geldt echter ook: als grote multinationale vervuilers als RDS hun invloed ten gunste van de klimaataanpak laat komen, dan is de noodzakelijke energietransitie ook nog mogelijk. Daar kom ik nu over te spreken.

---

68 Dagvaarding par. 586-588

69 Dagvaarding par. 575-608, akte van 6 november 2020 par. 21-32

De belangrijke rol van niet-statelijke partijen onder het VN klimaatregime

130. Ook de 196 bij het VN Klimaatverdrag aangesloten landen dragen uit dat het parallel aan hun eigen nationale inspanningen van groot belang is dat ook de private sector als niet-statelijke partij proactief en zelfstandig tot emissiereducties overgaat. Gebeurt dat niet dan is het niet realistisch te verwachten dat een gevaarlijke klimaatverandering nog kan worden voorkomen. Milieudefensie c.s. vindt dit een belangrijk punt om te verduidelijken zodat helder wordt dat de CO₂-intensieve bedrijven ook echt zelfstandig en proactief in actie zullen moeten komen wil de Parijsdoelstelling redelijkerwijze haalbaar zijn.
131. Hetgeen ik in dat verband nu zal toelichten is terug te lezen in het door Oxford University uitgegeven internationale handboek over het Parijs Akkoord⁷⁰, meer in het bijzonder hoofdstuk 2.B van dit handboek dat over de opkomende rol van niet-statelijke partijen onder het VN Klimaatregime gaat.⁷¹
132. Voor de start van de opkomende belangrijke rol van niet-statelijke partijen in het VN klimaatregime, moet worden teruggedaan naar 2011. De bij het VN Klimaatakkoord aangesloten 196 landen hebben in 2011 tijdens de jaarlijkse VN conferentie namelijk twee parallelle werktrajecten uitgezet. Beide werktrajecten werden nodig geacht om in 2015 in Parijs tot een uitonderhandeld akkoord te kunnen komen.
133. Werktraject 1 (Workstream 1) betrof het bepalen van de parameters voor de verdere onderhandelingen van het Parijs akkoord.
134. Werktraject 2 (Workstream 2) betrof het traject dat ervoor moest zorgen dat er voorafgaande aan 2020 een veel sterkere emissiereductie zou plaatsvinden. Dat wil zeggen dat een veel sterkere emissiereductie zou moeten plaatsvinden dan die welke op basis van de in 2010 door de verdragsstaten gedane reductiebeloften voor 2020 kon worden verwacht.
135. Daardoor was al in 2011 volstrekt duidelijk dat er een grote emissiekloof gaapte tussen deze gezamenlijke statelijke reductiebeloften enerzijds, en wat per 2020 door de staten werkelijk gezamenlijk gereduceerd zou moeten zijn anderzijds. Het United Nations Environment Programma (UNEP) had deze emissiekloof zichtbaar gemaakt in haar Emissions Gap rapporten van 2010 en 2011. Werktraject 2 moest ervoor gaan zorg dragen dat deze emissiekloof zo snel mogelijk gedicht zou worden om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
136. In 2012 zijn de landen bij de verdere uitwerking van Werktraject 2 tot de conclusie gekomen dat voor het dichtmaken van de emissiekloof ook actieve klimaatactie van niet-statelijke partijen nodig zou zijn. Vanaf dat moment is men ook meer gewicht gaan toekennen aan klimaatactie van niet-statelijke partijen zoals steden, bedrijven en investeerders. Zij zouden zich evenzeer zelfstandig en meer moeten richten op onder meer energie-efficiency en hernieuwbare energie. Men is deze aanpak vanaf dat moment in Werktraject 2 op allerlei wijze gaan bevorderen, ondermeer door het in 2014 onder VN auspiciën opgerichte zogeheten Non-State Actor Zone for Climate Action (NAZCA).

---

70 The Paris Agreement on Climate Change, Analysis and Commentary, Oxford University Press, 2017

71 Ibid, Chapter 2.B Pre-2020 Climate Action and the Emergent Role of Non-party Stakeholders.

Bedoeling van deze Non-state actor zone is de klimaatactie van steden, bedrijven, investeerders en anderen te bevorderen en zichtbaar te maken, zodat een tweede actieagenda ontstaat naast die van de nationale staten zelf.

137. De niet-statelijke klimaatactie is vanaf dat moment in 2014 gecommuniceerd als een van de vier pijlers voor het dichtens van de emissiekloof. De andere drie pijlers waren het sluiten van een ambitieus klimaatakkoord in Parijs, ambitieuze klimaatactie van de aangesloten landen en het mobiliseren van publieke en private financiën voor klimaatactie.
138. Dit alles heeft er uiteindelijk toe geleid dat er in 2014 een grote conferentie door de secretaris generaal van de Verenigde Naties is georganiseerd in Lima, Peru, waarin naast de bij de VN aangesloten landen ook de bestuurders van de grote ondernemingen en banken en leiders uit andere publieke en private sectoren bijeen zijn gebracht. Het centrale doel van die High Level meeting met de toepasselijke naam "the Lima Call for Climate Action" was om een vliegwiel te creëren van statelijke en niet-statelijke klimaatactie zodat de emissiekloof tijdig gedicht zou kunnen worden. Vanwege de private en andere niet-statelijke initiatieven die vanwege de Lima conferentie ontstonden rondom onder andere duurzame energie, energie-efficiëntie en de toegang tot meer privaat kapitaal voor de transitie, ontstond een belangrijk momentum dat eraan heeft bijgedragen dat de statelijke partijen in Parijs tot een akkoord hebben kunnen komen.
139. De rol van de niet-statelijke partijen oftewel de Non-Party Stakeholders is in het Besluit van Parijs, waarbij het Parijs Akkoord is aangenomen, ook onderkend. Zoals al in de dagvaarding besproken (par. 708) is in de aanhef van het Parijs besluit en onder de titel "**Non-Party Stakeholders**" in de paragrafen 134 en 135 door de verdragsluitende partijen aangeven (citaat):
- "The Conference of the Parties" [..]*
"134. Welcomes the efforts of all non-Party stakeholders to address and respond to climate change, including those of civil society, the private sector, financial institutions, cities and other subnational authorities';
135. Invites the Non-Party stakeholders referred to in paragraph 134 above to scale up their efforts and support actions to reduce emissions [..] and demonstrate these efforts via the Non-State Actor Zone for Climate Action platform referred to in paragraph 117 above;
140. De landen heten de klimaataanpak van bedrijven in het Besluit van Parijs dus niet alleen welkom, zij nodigen de bedrijven ook uit hun klimaataanpak verder op te schalen en om deze opschaling ook te demonstreren via de al eerder aangehaalde Non-State Actor Zone. Het idee achter het demonstreren en daarmee zichtbaar maken van niet-statelijke klimaatactie is dat daarmee ook andere statelijke en niet-statelijke partijen weer aangezet worden tot verdergaande klimaatactie over te gaan waardoor een vliegwieleffect kan ontstaan.
141. Volgens het handboek over het Parijs Akkoord is het belang van niet-statelijke actie voor het halen van de Parijs doelstelling sindsdien onmiskenbaar groot en cruciaal geworden. Dat wordt ook door UNEP onderschreven in haar rapport van 2018:

*“Global climate change governance is diversifying rapidly: in recent years, political attention has been acknowledging the increasingly important role of non-state and subnational actors.. [NSAs].”*⁷²

142. Ook UNEP verwijst in dat verband naar de aanloop van het Parijs Akkoord en het Besluit van Parijs als de momenten waarop duidelijk is geworden dat de landen de opschaling van klimaatactie van niet-statelijke actoren nodig hebben om de klimaatdoelen te halen:

*“In sum, the process leading up to the Paris Agreement and the outcomes of Decision 1/CP.21 have paved the way for an increasingly prominent role for NSAs under the climate regime to support Parties in reaching the mitigation and adaptation goals.”*⁷³

143. Er is volgens UNEP ook zeer veel potentieel voor door bedrijven en andere niet-statelijke partijen zelf te realiseren emissiereducties:

*“The emission reduction potential from NSAs is large and could, if fully implemented, contribute significantly to bridging the 2030 emissions gap. However, realizing this potential requires commitments and action that go far beyond current pledges made by individual actors or single initiatives, and implies the scaling up of multiple initiatives across sectors and regions.”*⁷⁴

144. Het potentieel om de emissiekloof voor 2030 te dichten als de niet-statelijke actoren veel verdergaande klimaatactie ondernemen en binnen hun sectoren of regio's voor een vliegwieleffect zorgen is dus groot. Volgens UNEP gaat de waarde van niet-statelijke klimaatactie bovendien veel verder dan alleen de emissiereducties die de niet-statelijke actoren daarmee zelf weten te bereiken. Ik citeer UNEP:

*“Non-state and subnational actors provide important contributions to climate action beyond their quantified emission reductions. They build confidence in governments concerning climate policy and push for more ambitious national goals.”*⁷⁵

145. Het mes snijdt hier volgens UNEP dus aan twee kanten. Naast het feit dat niet-statelijke partijen hun eigen emissies omlaag brengen, maken zij het daarmee ook voor staten mogelijk om zelf ambitieuzere doelstellingen aan te gaan. Op het moment dat staten weten dat anderen ook mee aan de kar trekken, wordt het makkelijker om hun nationale doelstellingen te halen en dus ook makkelijker om meer ambitie te tonen.

146. Een Research Paper van Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, dat als productie 272 in het geding is gebracht bevestigt dit ook, citaat:

---

72 UNEP, The role of non-state and subnational actors, productie 271, p.6

73 UNEP, The role of non-state and subnational actors, productie 271, p.7

74 UNEP, The role of non-state and subnational actors, productie 271, p.6

75 UNEP, The role of non-state and subnational actors, productie 271, p.5

*“politically, measures implemented by sub-state/non-state actors can help national governments to implement existing targets faster and more effectively, while helping to build political support for more ambitious climate action.”*⁷⁶

147. Van iedere Parijsconforme actie van belangrijke niet-statelijke partijen als RDS mag dus een vliegwieleffect worden verwacht waardoor landen en andere partijen ook meer klimaatambitie zullen kunnen en durven tonen. Het omgekeerde geldt natuurlijk ook, zolang RDS slechts een groeiend olie- en gasbedrijf wil blijven, werkt dat niet als een vliegwiel maar als een blok aan het been van de mondiale klimaatopgave die de landen zich gesteld hebben. Dat maakt ook duidelijk waarom niet-statelijke klimaatactie, en zeker niet-statelijke klimaatactie van de grote multinationale olie- en gasbedrijven, cruciaal is voor het kunnen halen van de temperatuurdoelstelling van Parijs. De komende tien jaar zijn daarvoor cruciaal en daar wil ik het nu over hebben.

De komende tien jaar zijn cruciaal

148. Uit hetgeen hiervoor behandeld is, blijkt dat al vanaf het eerste UNEP Emissions Gap rapport van 2010 duidelijk was dat er grote extra reductie-inspanningen voorafgaand aan 2020 gepleegd zouden moeten worden om de emissiekloof te dichten en daarmee gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
149. Zoals al in de akte van 6 november door Milieudefensie c.s. is verduidelijkt, heeft UNEP vanaf 2010 vervolgens ieder jaar gewezen op het steeds groter worden van de emissiekloof omdat jaar op jaar de mondiale emissies zijn blijven toenemen. De consequentie daarvan is dat de mondiale emissies nog nooit zo hoog zijn geweest als in 2019.
150. In 2010 waren de jaarlijkse mondiale emissies nog een stuk lager dan nu. Indien de mondiale emissies vanaf 2010 waren teruggebracht, dan was de reductieopgave dus ook een stuk makkelijker geweest. Het is immers makkelijker om van een lager mondiaal emissieniveau naar het nulpunt te gaan dan van een hoger emissieniveau. Als vanaf 2010 de weg naar het nulpunt al was ingezet, dan waren we inmiddels al 10 jaar gevorderd met de opgave. We hadden dan 10 jaar extra de tijd gehad om een gemakkelijker doelstelling te halen. Die dubbele winst is de afgelopen 10 jaar verloren gegaan en leidt nu tot dubbel verlies. De opdracht is nu immers niet alleen moeilijker geworden, we hebben er ook nog eens 10 jaar minder tijd voor.
151. De constatering is dan ook dat er anno 2020 een heel decennium verloren is gegaan waardoor de opgave moeilijker is geworden en de kansen op het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering zijn afgenomen. UNEP zegt daarover in haar rapport van 2019:

*“[D]espite a decade of increased focus on climate change, global GHG emissions have not been curbed and the emissions gap is now larger than ever. It is clear that the world cannot afford another decade lost. Unless mitigation action and ambition are increased immediately and profoundly [...] it will not be possible to avoid exceeding the 1.5°C goal, and it will become increasingly challenging to achieve the well below 2°C goal.”*⁷⁷

---

76 Chatam House, the Role of Sub-state and Non-state Actors in International Climate Processes, productie 272 p.1
77 UNEP Emissions Gap 2019, productie 274, H.1, p.1

152. UNEP verduidelijkt vervolgens hoeveel moeilijker de opgave geworden is vanwege dit verloren decennium: als in 2010 de mondiale emissiedaling was ingezet, dan was voor een 2°C scenario een jaarlijkse reductie van 0,7% genoeg geweest. Voor een 1,5°C scenario zou dan een jaarlijkse reductie van 3,3% hebben volstaan. Echter, doordat een heel decennium verloren is gegaan is het jaarlijks te behalen reductiepercentage volgens UNEP nu voor een 2°C scenario opgelopen van 0,7% naar 2,7%. Voor het 1,5°C scenario is het jaarlijks te behalen reductiepercentage opgelopen van 3,3% naar 7,6%.⁷⁸
153. De reductiepercentages die vanaf nu jaar op jaar gehaald moeten worden om nog tijdig op het mondiale nulpunt uit te komen, zijn dus zeer uitdagend. Elk jaar dat de reductieopgave nu nog verder wordt uitgesteld, maakt het halen van de 1,5°C zo goed als onmogelijk. Indien nu niet een drastische kanteling wordt ingezet, zal de 1,5°C opwarming volgens het IPCC al rond 2030 bereikt kunnen worden en niet later dan in 2050.⁷⁹
154. Dat niet alleen, indien de kanteling niet onmiddellijk wordt ingezet zal het concentratieniveau van broeikasgassen in de atmosfeer volgens het IPCC in 2030 het punt van de 450 ppm passeren. Zonder drastische kanteling passeren we daardoor in 2030 ook het concentratieniveau dat niet overschreden mag worden om de opwarming van de aarde tot 2°C te kunnen beperken. In de dagvaarding is dit al uitgebreid al toegelicht.⁸⁰
155. De mondiale opgave die voorligt is dus enorm. Het feit dat in het cruciale decennium tussen 2010 en 2020 de mondiale emissies zijn opgelopen in plaats van teruggebracht, heeft ook te maken met de opstelling en strategieën van de grote olie- en gasbedrijven zoals RDS. Het absoluut kritieke punt waarop we nu, anno 2020 zijn aanbeland, is namelijk bereikt door het gebrek aan klimaatactie van zowel de rijkste landen als de rijkste mondiaal opererende energiebedrijven.
156. Ik noem hier de rijkste landen en de rijkste mondiaal opererende energiebedrijven, omdat het op basis van het VN Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord volstrekt duidelijk is dat vanuit de ontwikkelde landen de afgelopen decennia het voortouw had moeten worden genomen voor het halen van de mondiale emissieopgave in 2020. Dat is ook de reden waarom de Nederlandse staat per 2020 tot een minimale emissiereductie van 25% is veroordeeld. Die emissiereductie per 2020 had echter niet alleen in Nederland maar in alle ontwikkelde landen moeten plaatsvinden. De opgave voor de ontwikkelingslanden was van een heel andere en veel kleinere orde, zoals in de akte van 6 november is toegelicht.⁸¹
157. Dat die reducties in de ontwikkelde landen niet in voldoende mate hebben plaatsgevonden, heeft in belangrijke mate ook te maken gehad met de opstelling en gedragingen van RDS en de andere grote olie- en gasbedrijven. Samen met hun brancheorganisaties zijn zij juist in de EU, de Verenigde Staten, Canada en Australië actief. Juist in de grootste economieën binnen de groep van de ontwikkelde landen is er door dit fossiele machtsblok gelobbyd tegen effectieve klimaatmaatregelen.

---

78 UNEP Emissions Gap 2019, productie 274, p.xx

79 IPCC, SPM SR15, 2018, p. 4, productie 135.

80 Dagvaarding par. 329 jo par. 31-36, 42, 46, 48, 55, 729-756. Zie ook de akte van 6 november par.25-28

81 Zie ook akte van 6 november, par. 15-16

158. Juist in dit rijkste deel van de wereld, dat zich sinds 1992 verdragsrechtelijk jegens andere staten heeft verbonden om de leiding te nemen bij het terugdringen van het klimaatprobleem, heeft dit fossiele machtsblok alle economische en politieke macht ingezet en miljarden dollars aangewend voor lobby en PR campagnes om hun business model te beschermen. In de delen van de wereld waar de start van de mondiale energietransitie had moeten plaatsvinden, zijn zij in staat geweest die transitie de pas af te snijden. Zij hebben daarmee in belangrijke mate bijgedragen aan het feit dat anno 2020, bijna 30 jaar na de totstandkoming van het VN Klimaatverdrag uit 1992, de wereld in een zeer penibele situatie terecht is gekomen.
159. Inmiddels is de gemiddelde temperatuur van de aarde al opgelopen met 1°C. Een opwarming van 1,5°C is al bijna niet meer te voorkomen en zelfs het beperken van de opwarming tot ruim onder de 2°C is inmiddels zeer uitdagend geworden. Het is nu voor wat betreft de aanpak van gevaarlijke klimaatverandering echt twee voor twaalf. Het is december 2020 en we gaan het laatste decennium in waarin gevaarlijke klimaatverandering nog voorkomen kan worden. Als in het komende decennium de emissies niet drastisch worden teruggebracht, dan is het een gelopen race.
160. Nationale overheden die wilden en willen reguleren zijn en worden door de olie- en gasindustrie zodanig tegengewerkt dat een snelle en effectieve aanzet tot de energietransitie op korte termijn zo goed als uitgesloten is. Wekelijks zitten RDS of haar belangenbehartigers in de belangrijkste politieke centra van de wereld met de hoogste functionarissen aan tafel om de belangen van haar business model veilig te stellen. Zoals John Ruggie aangeeft, hebben burgers in dit krachtenveld geen rol van betekenis en worden vakbonden en NGO's in deze centra in 30-voud overvleugeld door het bedrijfsleven.⁸²
161. Niet alleen op nationale schaal is het reguleren van de olie- en gasector om alle behandelde redenen ineffectief gebleken. Ook op mondiale schaal is het volgens John Ruggie niet goed mogelijk om tot effectieve regulering te komen. Volgens Ruggie is op mondiale schaal het regelgevend kader om multinationale bedrijven te reguleren te fragiel en incompleet, reden waarom er sprake is van een governance gap.⁸³
162. Verder heeft ook de consument in dit krachtenveld nauwelijks een positie. De grootste mondiale energiespelers bieden aan de consument anno 2020 namelijk niet of nauwelijks duurzame alternatieven aan maar nagenoeg uitsluitend fossiele brandstoffen. Alleen RDS investeert jaarlijks al 20 tot 30 miljard dollar in nieuwe fossiele infrastructuur. Andere fossiele bedrijven doen precies hetzelfde. Als nationale staten gekortwiek zijn en de consument nauwelijks alternatieven krijgt aangeboden, hoe kunnen we gevaarlijke klimaatverandering dan nog voorkomen?
163. Dan blijven er volgens John Ruggie nog twee mogelijkheden over. Of we hopen erop dat multinationale bedrijven tot bezinning komen en aan zelfregulering zullen doen, of er moet

---

82 Productie 273, p.322

83 Productie 273, p.317 en 329

een universeel verdrag komen waarin multinationale bedrijven gereguleerd gaan worden. Van beide alternatieven verwacht Ruggie echter niet veel.

164. Ten aanzien van zelfregulering vraagt hij zich af hoe dit er voor kan zorgdragen dat de overvloed aan lobbyactiviteiten van multinationals wordt tegengaan. Hoe kan zelfregulering daarnaast tegengaan dat multinationale bedrijven regelgevende initiatieven van staten onder druk blijven zetten, vraagt hij zich af. Ruggie verwacht dat zelfregulatie zelfs onder de meest ideale omstandigheden geen voldoende antwoord zal bieden op deze vragen.⁸⁴
165. De totstandkoming van een universeel verdrag om het gedrag van multinationals internationaal te reguleren is volgens Ruggie zelfs op voorhand gedoemd te mislukken. Al was het maar op puur praktische gronden omdat het volgens hem de wereldwijde harmonisatie van nationale rechtsstelsels tot gevolg zou moeten hebben, althans op belangrijke rechtsgebieden zoals het handelsrecht, ondernemingsrecht, financieel recht, belastingrecht, consumentenrecht en het mededingingsrecht. Daar kan de oplossing voor het dichten van de governance gap volgens hem dus ook niet gevonden worden.⁸⁵
166. Het is een sombere analyse, dat realiseer ik me.
167. Maar er is ook een lichtpuntje. Ruggie hint er namelijk op dat de uitweg uit deze impasse wel eens gevonden zou kunnen worden in het toepassen van international soft law zoals de UN Guiding Principles in de nationale rechtstelsels. Op die manier kan soft law volgens Ruggie alsnog op zaakspecifiek niveau tot hard law worden omgezet.⁸⁶ En dat is precies de route die ook Milieudefensie c.s. als laatste uitweg ziet en waarom ze deze zaak aanhangig heeft gemaakt.
168. De uitweg voor het doorbreken van de huidige status quo die waarschijnlijk tot een gevaarlijke klimaatverandering zal leiden, moet inderdaad gezocht worden in rechtszaken als de onderhavige. Met toepassing van de open norm van de maatschappelijke zorgvuldigheid als grondslag voor de onrechtmatige daad, kan de rechtbank immers alle feiten en omstandigheden wegen. De rechtbank kan daarbij naast het mensenrechtenrecht en de rechtsregels rondom gevaarstelling, tevens waarde toekennen aan het feit dat RDS zich gecommitteerd heeft aan de internationale soft law regels als vervat in UN Guiding Principles on Business and Human Rights.
169. Tegen deze achtergrond zou ik de volgende twee vragen aan de rechtbank willen stellen. Als uw rechtbank met toepassing van het recht nu niet ingrijpt, wie dan wel? En als uw rechtbank nu niet zou willen ingrijpen, wanneer dan wel?
170. In verband met die twee vragen wil ik de rechtbank tot slot van dit openingspleidooi alvast kort toelichten dat het mensenrechtenrecht en de UN Guiding Principles ook toestaan dat rechtscolleges de extraterritoriale activiteiten van hoofdkantoren van multinationale

---

84 Productie 273, p.329

85 Productie 273, p.329

86 Productie 272, p.329

ondernemingen reguleren, althans indien deze activiteiten tot schendingen van mensenrechten leidt. De enige voorwaarde is dat er jurisdictie is.⁸⁷

171. De UN Guiding Principles geven aan dat vanuit sommige organen van mensenrechtenverdragen ook wordt aanbevolen dat thuisstaten de extraterritoriale activiteiten van de op hun grondgebied gevestigde hoofdkantoren reguleren indien de mensenrechten in het gedrang komen. Dit onder meer vanwege het universele karakter van de mensenrechten. De UN Guiding Principles stellen in dat verband in de toelichting:

*“Binnen dit kader bevelen sommige organen van mensenrechtenverdragen thuisstaten aan stappen te nemen om schendingen in andere landen door bedrijven onder hun jurisdictie te voorkomen.”*⁸⁸

172. Een voorbeeld van een mensenrechtelijk orgaan dat tot het nemen van deze stappen oproept is het VN Comité inzake Economische, Sociale en Culturele rechten. Dit orgaan ziet toe op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR).
173. Dit VN mensenrechtencomité (Comité) heeft in 2017 in haar General Comment nr. 24 laten weten dat het naleven van dit internationaal mensenrechtenverdrag, betekent dat thuisstaten dienen te voorkomen dat de bedrijven die binnen hun jurisdictie gevestigd zijn, zich schuldig maken aan extraterritoriale mensenrechtenschendingen.⁸⁹
174. Het VN mensenrechtencomité komt tot die bevinding omdat de verdragsluitende staten zich via artikel 2 lid 1 van IVESCR-verdrag naar elkaar toe verbonden hebben om zowel zelfstandig als binnen het kader van internationale hulp en samenwerking zorg te dragen dat een algehele verwezenlijking van de in het verdrag erkende mensenrechten wordt bewerkstelligd. Volgens het Comité strookt het niet met die bepaling als een verdragsstaat passief zou blijven als een op haar territorium gevestigd bedrijf zich schuldig maakt aan extraterritoriale mensenrechtenschendingen of voorzienbare extraterritoriale mensenrechtenschendingen.
175. Het VN mensenrechtencomité verwijst ook naar artikel 55 van het Handvest van de Verenigde Naties waarin de staten zich verbonden hebben om samen met de Verenigde Naties de universele eerbiediging en inachtneming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden voor allen te bevorderen. Daarnaast wijst het mensenrechtencomité erop dat het internationaal gewoonterecht het aan een staat verbiedt om zijn territorium te gebruiken of te laten gebruiken om schade aan het territorium van een andere staat toe te brengen. Niet ingrijpen zou daarom ook in strijd zijn met het zogeheten “no-harm”-beginsel, aldus het Comité.⁹⁰

---

87 UNGP artikel 2 en toelichting artikel 2, productie 219 (NL versie) en productie 220 (originele Engelse versie)

88 Ibid

89 United Nations, Economic and Social Council, Committee on Economic, Social and Cultural rights, general comment Nor. 24 (2017) on State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, paragraaf 25 en 26

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmIBEDzFEovLCuW1a0Szab0oXTdlmnsJZZVQcIMOUuG4TpS9jwIhCjCxiuZ1yrkMD/Sj8YF%2BSXo4mYx7Y/3L3zyM2zSubw6ujInCawQrJx3hIk8Odk6DUwG3Y>

90 Ibid, paragraaf 27

176. De consequentie van het internationaal recht en het internationaal mensenrechtenrecht is volgens het Comité daardoor, dat als een staat controle kan uitoefenen over internationale activiteiten van een bedrijf dat op zijn grondgebied is gevestigd, er extra territoriale verplichtingen ontstaan om die controle aan te wenden op een wijze die de eerbiediging van de universele mensenrechten bevordert.⁹¹
177. Het Comité wijst er in dat verband expliciet op dat alle onderdelen van de Staat waaronder de rechterlijke macht en de staande magistratuur gebonden zijn aan het verdrag en dat op de staat de verplichting rust om in het bijzonder rechters en advocaten te informeren over de mensenrechtelijke verplichtingen die het verdrag met zich meebrengt bij het reguleren van ondernemingsactiviteiten en te zorgen dat zij in volledige onafhankelijkheid hun functies kunnen uitoefenen.⁹²
178. Volgens het Comité betekent het opleggen door staten van mensenrechtelijke verplichtingen op bedrijven die in hun territorium zetel houden, niet dat deze staten zich daarmee schuldig zouden maken aan de uitoefening van extraterritoriale jurisdictie.⁹³ Er vindt dus met het opleggen van mensenrechtelijke verplichtingen geen inbreuk plaats op de soevereiniteit van andere landen. De mensenrechten zijn universeel en behoeven universele bescherming. Het door Milieudefensie c.s. gevorderde kan dus zonder meer opgelegd worden. Dat is ook logisch omdat het gevorderde een nationale maatregel jegens RDS is die geheel valt binnen de jurisdictie van de rechtbank. Dit zal uiteraard in het IPR-deel van het pleidooi verder worden verduidelijkt.
179. Kortom, het opleggen door de rechterlijke macht van mensenrechtelijke verplichtingen op Nederlandse moederbedrijven vanwege de controle die zij hebben over hun internationale groepsmaatschappijen, is volstrekt toelaatbaar omdat de Nederlandse rechtscolleges daartoe jurisdictie hebben.
180. Uw rechtbank is in het kader van de uitoefening van de rechtsprekende taak, onder artikel 296 Boek 3 BW bevoegd om in te grijpen. Eisers menen dat het moment van ingrijpen nu ook echt gekomen is. Er komt geen ander of beter moment meer. Over een paar jaar is het namelijk te laat en kan een 1,5°C opwarming niet meer worden tegengegaan.
181. Als de politiek in het geweld van private mondiaal opererende economische grootmachten, maar moeilijk in staat is om snel en effectief te reguleren en als ook de rechtbank zou besluiten niet in te grijpen, wie beschermt dan nog de burger? Wie beschermt dan nog de burger die evident in zijn mensenrechten geschonden zal worden door gevaarlijke klimaatverandering? Wie beschermt dan nog het milieu en de natuur tegen de evidente wereldwijde destructie die aanstaande is als bedrijven als RDS kunnen blijven opereren zoals ze doen?
Wie beschermt dan de armsten in de wereld die zich door een gevaarlijke klimaatverandering niet meer aan de armoede zullen kunnen onttrekken? En wie beschermt dan de toekomstige

---

91 Ibid, paragraaf 28

92 Ibid, paragraaf 47

93 Ibid, paragraaf 33

generaties die een aarde van ons zullen erven die ernstig beschadigd en in groot verval is achterlaten?

182. De eisers voelen om al deze reden een buitengewoon grote verantwoordelijkheid voor het oplossen van het klimaatprobleem. Die verantwoordelijkheid drukt zwaar op hen omdat zij zich tegelijkertijd ook machteloos voelen. Wie eenmaal goed weet wat er gaande is en wie weet dat het werkelijk twee voor twaalf is, draagt deze wetenschap dagelijks bij zich maar weet ook dat dit probleem nooit opgelost zal worden als de grootste vervuilers in de wereld blijven tegenwerken en blijven weigeren om zich te committeren aan de mondiale klimaatdoelstelling. Dat maakt dat de zaak voor ieder van de eisers van groot belang is.
183. Namens de eisers zal ik daarom in de volgende delen van het meerdaags pleidooi mijn uiterste best doen om de rechtbank te laten zien dat alle juridische kaders en feiten en omstandigheden erop wijzen dat het gevorderde kan worden toegewezen en dat er niets is dat aan die toewijzing in de weg staat. Voor nu volsta ik hiermee.

Advocaat
